

„ОБРАЗЪТ НА ДРУГИЯ В ПРЕДСТАВИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ МЛАДЕЖИ“

ОБОБЩЕН ДОКЛАД

Този документ е разработен в рамките на проекта "Опознай своите съседи", Работен пакет № 2 - Интелектуален продукт 1. "Образът на другите учебниците и учебните програми по история". В неговото са включени резултатите от всички дейности, проведени във връзка с осъществяването на качествено и задълбочено проучване чрез анализ на учебници програми и учебници, фокус групи и интервюта с младежи, ученици и учители, анкетно проучване на националните митологии във всяка една от партньорските държави. Чрез тяхното осветяване, този анализ осигурява познавателна основа за последващото създаване на педагогически модел и продукт, насочени към преодоляването на предразсъдъците, стереотипите и други културни бариери.

Настоящият анализ представя резултатите от проведените национални анализи върху ключови аспекти на интеркултурната комуникация и развитието на интеркултурна чувствителност с младежи от Република България, Република Сърбия, Република Турция, Република Гърция, Република Северна Македония и Република Румъния.

Обобщените резултати са подготвени от екипа на EPuS-Leskovac в периода Март-Юни 2023.

СЪДЪРЖАНИЕ

1	Училището като институционална рамка и среда за межкултурно взаимодействие (А.1А)	4
2	Фокус групи, интервюта, работилници	15
3	Въпросникът "Аз и Европа"	36
4	Резултати от изследването и интерпретация на резултатите	49
4.1	Интеркултурната чувствителност по отношение на принадлежността към държавата	49
4.2	Интеркултурната чувствителност през призмата на членството в ЕС	69
4.3	Интеркултурната чувствителност през отношението към държавната принадлежност и членство в ЕС	74
5	Изводи и препоръки	79

1. Училището като институционална рамка и среда на интеркултурно взаимодействие

Целта на тази част от анализа е събирането, идентифицирането и интерпретирането на релевантни данни относно училището като институция, която трябва да социализира младежите в съответствие с официалната ценностно-нормативна система, заложена чрез учебниците и учебните програми и да гарантира правилната употреба на идентификационните маркери. Предмет на анализ е училището като стълб на образователната система на Република България, Република Сърбия, Република Турция, Република Гърция, Република Северна Македония и Република Румъния.

1.1. РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ - Целта на преподаването по история в образователната система на Република Сърбия е да допринесе за разбирането на историческото пространство и време, историческите процеси и течения, както и за развитието на национална, европейска и световна идентичност и дух на толерантност сред учениците. Младите хора, забелязвайки причинно-следствени взаимоотношения, изграждат разбиране за историческите процеси и течения, ролята на видните личности в развитието на обществото, знания за националната и световната история, както и за историята на съседните нации и държави.

Историята като учебен предмет е определена като:

- предмет, който обяснява понятия от социалната теория и практика на учениците (държава, правителство, демокрация);
- предмет, който осигурява основата за изграждане на национална идентичност;
- наука, която трябва да възпитава в дух на демокрация, мир и толерантност, като обяснява термини като: война, мир, избори, партии, опозиция, исторически процес;
- наука, която трябва да осигури основната политическа грамотност и политическа култура;
- наука, която осигурява основата за приемането на национални, регионални и световни културни стойности.

В Сърбия историята е задължителен предмет, изучаван в основното и средното образование. Относно учебния план по история, може да се каже, че има пълен баланс в присъствието на националната история, историята на Балканите и световната история в учебната програма. Този баланс е присъства във всички учебни класове, като общият принцип на изучаване е хронологически - от по-ранните към по-късните събития. Преподаването по история започва с праисторията на света и Централните Балкани. От този период най-известният исторически паметник е свързан с откриването на най-старото организирано селище в Европа (Лепенски Вир, Дердапската клисура, Дунав), което датира от 8000 години назад. Следва историята на Античността (древен Изток, древна Гърция, еленистическа епоха, Рим, падането на Западната римска империя). Изучаването на Античността е последвано от историята на Средновековието - (Европа и Средиземноморието; сърбите и тяхната обкръжаваща среда), когато сръбската държава преживява своя връх под управлението на династията Неманич, т.е. когато Кралство Сърбия е обявено през 1217 г., а автокефалното сръбско архиепископство е обявено през 1219 г. В късното Средновековие особено внимание се обръща върху времето на османските завоевания. След това се изучава възходът на Европа от края на XV до края на XVIII век, както и историята на сръбския народ под чужда власт от края на XVI до XVIII век. Също така се разглеждат основните революционни и исторически процеси (индустриалната революция, политическата революция във Франция, гражданската война в САЩ, Великите сили, източният въпрос и балканските народи).

И накрая идва и модерната история (формирането на сръбската държава, Балканските войни, Първата и Втората световна война, светът след Втората световна война и Югославия след нея).

По отношение на подхода към историята, в училищата преобладава подходът на германското-виенската школа по история. Според този подход сърбите са се заселили на Балканския полуостров през 6-ти и 7-ми век. От друга страна, съществува автохтонна историческа школа, според която сърбите винаги са живели на Балканите и това може да се докаже с времето, изчислено според стария сръбски календар. Освен от домашни автори, тази втора гледна точка е представена и от много чуждестранни автори (Нестор Киевски, Сиприен Роберт, Лаоник Халкокондил, Ами Бю, Абел Овелах и др.).

Същността на националната идентичност на сърбите се съдържа в разбирането, че този, който жертва живота си за Божията истина и справедливост, е жертвал най-голямото, което може и има, и - победил е. Когато става дума за сръбските символи, те са предимно свързани с православно-християнска идентичност, с владетелски династии, народни обичаи и традиции. Централният духовен символ на сърбите и Сърбия е представен от идеала на Св. Сава. Специални символи на сърбите са представени и от законовите паметници - Номоканон на Свети Сава (1219) и Кодекс на Душан (1349). В съвременната история на Сърбия специално място заемат видни фигури като: учени - Никола Тесла, Михайло Пупин, носител на Нобелова награда - Иво Андрич, и нашият най-добър спортист в света днес: Новак Джокович и Никола Йокич.

1.2. РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ - В образователната система на Република България, учебната програма формулира задачата и отговорността на учителите да информират учениците, че като граждани на България, тяхната идентичност е формирана в европейски контекст. Затова осъзнаването на младежите за тази паралелност на българската и европейската идентичност, за правата на човека и гражданските задължения се обогатява и развива. От 5-ти до 10-ти клас, когато завършва задължителното средно образование, историческата програма е структурирана в 2 тригодишни цикъла. Първите две години от всеки цикъл са базирани на принципа на синхронно изучаване на национална, световна и европейска история. Двцикъла завършват с изучаване само на национална история (7-ми и 10-ти клас). В България, както и навсякъде в Европа от 19 век насам, учебникът по история е инструмент, който поддържа ценности, традиции, норми и митове. През годините съществуват различни подходи, чрез които това се постига:

- Романтическият подход (19 век), който насърчава хората да се свържат емоционално с миналото на своята страна и да се видят като част от по-голяма национална общност с общо културно наследство.

- Емпирически или фактологичен подход (след средата на 20 век), който представя преподаването на историята като предаване на знания основани на критическо мислене.
- Ценностен подход, който гледа на историята като инструмент за формиране на граждански компетентности сред младежите. Подходът признава, че историята не е актуална само в миналото, но има значение и за настоящето и бъдещето.

Първите два подхода гледат на историята като ключов инструмент за изграждане на национална идентичност, докато третият акцентира на образованието като средство за изграждане на форма на колективна идентичност, която надгражда националната идентичност.

Началото на българската история можете да бъде открито още в дълбоката древност, дори в предисторически времена, така че внушението е, че населението и неговото наследство, са живяли априорно в "български земи" и са част от съвременната българска държава.

От българска гледна точка, естественият и единствено признат конкурент в спора за древността на националната идентичност са гърците, които твърдо и устойчиво контролират наратива за Античността. Останалите съседи - турци, румънци, сърби - липсват от учебните програми и уроците, свързани с историята на Стария свят. Интересен е случаят с древната Македония - според учебника, от една страна, древните македонци не са били гърци - говорели са друг език, но от друга страна, учебникът не предоставя възможност на съвременните македонци да намерят легитимност за тяхната древност по начина, по който българите правят това с древните траки.

Средновековието играе специална роля в оформянето на съвременната българска идентичност. Тук, важни наративи за идентичността са участието на хан Тервел като спасител на Европа, Константинопол и християнството от арабското разширение в 717-718 г., изгонването на аварите от Централна Европа и установяването на българо-франкска граница по времето на хан Крум, превръщането на България в третата европейска империя редом до Византия и Франкската, и най-важното, тезата за българския принос към славянския свят - приноса на средновековната българска държава за успеха на Кирило-Методиевското дело и последвалото разпространение на преведената тук християнска литература на Запад (Сърбия) и към Изток (Русия). Във възприемането на българските историци, Средновековието дава на българите усещане за надмощие над съседите си.

"Българската история" започва от началото и само историята на гърците може да конкурира с българския национален мит. Румънците и македонците липсват от учебниците като държавен наратив. Турците се появяват в края на Средновековието, а Сърбия като политически фактор на Балканите се споменава само след края на 12 век, времето на Стефан Неманя. Нагласата е, че сръбските владетели търсеха своята легитимност чрез българската държава и църква.

Така наречената "златна епоха" на българската култура от края на 9. век и първата половина на 10. век, по времето на първият български християнски владетел княз Борис (851-893) и неговия син цар Симеон (893-927), е важна не толкова заради това, че границите на българската държава се простирали над три морета, а заради българското културно влияние в славянския свят.

1.3. РЕПУБЛИКА ТУРЦИЯ - В образователната система на Република Турция, държавата контролира здраво и е ангажирана пряко в създаването на учебната програма и учебниците по история, оставяйки учителите без избор на такъв. Всички учебници стриктно следват националната програма и на учителите се дават детайлни указания за преподаването на предметите. Учебниците по история в Турция подчертават, че историята на турците се простира извън границите на Република Турция и може да бъде проследена назад във времето из пространството чак до Централна Азия. Учебниците поддържат тази теза за турската история от 30-те години на 20 век. Според нея, турската история е историята на непрекъснат турски-мюсюлмански народ, съществуващ от момента на пристигането на турците в Анатолия през 11 век. Освен това, тази теза предполага, че раждането на турския национализъм е в Централна Азия. Терминът "турци" в учебниците се отнася за индивиди, които могат да проследят своя произход назад до Централна Азия. В допълнение, учебниците по история изпъкват приемането на исляма от турците като ключов аспект на турското съществуване и описват турска национална идентичност като сливане на етнически и религиозни елементи. Milas (1995) достигна до следните заключения относно обучението по история в Турция. Учебниците по история показват само около 5% интерес към световна и европейска история извън турската и ислямската история. С този етноцентричен подход, акцентът е поставен върху "турската" история, поради което учениците се отчуждават от световната история и не могат да разберат османската и турската история в контекста на световната история. Те не знаят към кои векове принадлежат империите на Александър, Роман, Византия и Селджуци. Това се дължи на факта, че историята не се представя в рамките

на значими връзки и продължителност.

Според Gürleyen (1998), историята, преподавана на учениците в гимназията в Турция, е конкретна версия на историята, създадена през 1980-те години и повлияна от кемалистките и турко-ислямските синтези идеологии. В резултат на това, учебниците съдържат елементи от дискурса на турко-ислямската синтеза, особено очевидно в учебниците, разработени след военния преврат през 1980 година, за да се насърчи Кемализмът сред учениците. Учебниците изобразяват този период като време на прогрес и модернизация, а постиженията на републиканското правителство се представят като фундаментални принципи, които трябва да бъдат запазени за оцеляването на нацията. На учениците се преподава да стават турски националисти, посветени на историята на силна национална идентичност, смела армия и силна държавна традиция, докато се придържат към принципите на Ататюрк и към секуларизма. Въпреки това, типът секуларизъм, който тези учебници насърчават, не изключва исляма. Според тази гледна точка, идеалният гражданин цени националистичните, религиозните, секуларните и етатическите идеали. Учебниците, използвани в Турция, насърчават конкретна идея за гражданство, базирано на турския език, на етничността и ислямската религия. В резултат на това, хората, които не принадлежат към никоя група, са изключени от колективната идентичност. Този националистски подход все още преобладава в съвременните учебници, с малко или без никакво признание на малцинствени групи като евреи, арменци, гърци или сирийци. Според Çaуr (2015), сегашните учебници, използвани в Турция, не са претърпяли значителни промени при изобразяването на националното "аз" и етническите малцинства. Учебниците продължават да предполагат, че всички лица в Турция са турци по националност и практикуват исляма, поддържайки по този начин етно-религиозна концепция за национална идентичност. Според някои учени (Gür and Çelik 2013), турското правителство предприе стъпки към демократизацията на образователната система като призна малцинствата. Освен това, през 2005 година, Турция реформира своята програма, за да се съобрази с нормите на ЕС. Тези действия бяха разгледани като признаци на напредъка към признаването на разнообразието на републиканската нация. За съжаление, тези действия не бяха изцяло приложени. Според Tunçay (2015), сферата на историческите учебници трябва да бъде разширена по три начина: географски, преподаваната история не трябва да се ограничава до историята на турците или на Турция, а трябва да включва сравнителна световна история. Относно времевата рамка, обхванатите теми не би трябвало да се ограничават до Първата световна война, турската война за независимост и ранния републикански период. Накрая, трябва да бъде приет холистичен подход към историята,

включващ култура, икономика и общество, а не тесна политическа история, базирана на запаметяване на лица и имена и на акцентирание на войни и територии, завладени или загубени.

1.4. РЕПУБЛИКА РУМЪНИЯ - В образователната система на Република Румъния, програмата по история обхваща както национална, така и световна история, с баланс между тях. Делът на националната история варира в зависимост от образователния етап, но по принцип се преподава паралелно със световната история през всички етапи на образованието. На началните и средните нива фокусът е върху основите на румънската история, включително географията, древната цивилизация на даките и основните събития и фигури от румънската история. Идеята, заложена тук е на постигането на задълбочено разбиране за румънската история и култура. С преминаването на учениците към по-високите класове, учебната програма се разширява, за да включи по-детайлен анализ на различни периоди.

През цялата програма по румънска история има ясен акцент при представянето на понятието нация. Програмата подчертава идеята за румънския народ като уникална и различна единица, с обща култура, език и история. Тази идентичност се затвърждава чрез събития и фигури смятани за централни за развитието на румънската нация. Програмата подчертава античната и средновековната история, с особен акцент върху даксктата култура и периода от румънската история от 14 до 17 век. Акцентът върху тези периоди е поради значението им за изграждането на румънската идентичност и култура. Въпреки това, се преподава и съвременна история, включително 20 и 21 век, с фокус върху ролята на Румъния в Първата и Втората световна война, както и прехода на страната към демокрация след падането на комунизма.

При разглеждането на историята на съседните държави, учебната програма по история включва информация за съседните държави и техните исторически наративи, но нивото на детайлност варира. Например, румънската учебна програма по история включва значително покритие на историята на Османската империя. Историята на Унгария също е включена в програмата, с особен акцент върху конфликтите и политическите взаимоотношения между двете страни.

Най-ранният период, в учебната програма, е предримският период, през който даките са обитавали региона, който по-късно щеше да стане територията на съвременна Румъния. Следващият период, покрит от учебната програма, е Римската окупация, която продължава от 106 до 271 г. от новата ера. Този период бива отбелязван като времето, когато Румъния за

първи път влезе в контакт със Западната цивилизация. Средновековният период е изключително подчертан, особено периода от 14-ти до 16-ти век. Този период се характеризира с възхода на княжествата Влашко и Молдова, които се превръщат в част от съвременната румънска държава. Героичната фигура на Влад Цепеш, известен също като Дракула, често се споменава в този период, тъй като е смятан за символ на съпротивата срещу чуждо владичество. Други значими фигури от този период включват Стефан Велики (един от най-великите владетели на Румъния), Мирча Стария (воин срещу Османската империя). Съвременният период, от 18-ти век до днес, също получава отличително внимание в румънската учебна програма по история. Този период е характеризирани с борбата за национална независимост и установяването на съвременната румънска държава. Ключови фигури от този период включват Александър Йоан Куза (обединил княжествата Влашка и Молдова) и Иоан Антонеску (министър-председател на Румъния по време на Втората световна война). Един от най-обожаваните герои в румънската история е не кой да е друг, а легендарният Влад Цепеш (известен като Дракула), и се счита за герой за неговата непоколебима вяроност към страната и народа си. Друг изтъкнат фигура е Михай Витязул, който е бил княз на Влашко и Молдова в края на 16-ти век. Той е известен с усилията си да обедини двата територии в една държава. Друга важна фигура в румънската история е Стефан Велики, който е бил княз на Молдова в края на 15-ти век. Той е запомнен за военните си кампании срещу Османската империя. Друг герой, който често се споменава в учебната програма по история като символ на съпротивата, е Аврам Янку. Той е играл ключова роля в Революцията от 1848 г., която се стремела да свали управляващия Хабсбургов династия и да установи независима румънска държава. Николае Чаушеску е бил водач на Румъния от 1965 до 1989 г. Въпреки че управлението му е било отличено с корупция и нарушения на правата на човека, Чаушеску е запомнен за усилията си да модернизира страната и да протовира румънската култура на световната сцена.

1.5. РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ - В образователната система на Република Северна Македония, историята е отделен предмет, изучаван като част от началното образование и продължава да бъде задължителен предмет през цялото средно образование. Също така, на завършителните изпити, историята е един от предметите, които могат да бъдат избрани. Учебната програма по история в образователната система е циклична, т. е. обикновено цялата програма се изучава веднъж в началното образование, след което същите исторически периоди се повтарят през средното образование, но с разширено съдържание, приспособено

към възрастта на учениците. Учебната програма по история включва цялата история на човечеството и разглежда най-значимите събития, свързани със световната история, историята на балканските народи и националната история на македонския народ и националностите, живеещи в Република Северна Македония. Програмата не поставя конкретен акцент върху конкретен период: Праистория, Античност, Средновековието, модерната история, и историята на 20-ти век са покрити равностойно. Най-малко съдържание е посветено на историята на 21-ти век, което определено е слабост на учебната програма по история. Във всички периоди, покрити от учебниците, събитията, съществени за историята на България, Гърция, Сърбия, Черна гора, Албания и Турция (Османска империя), са подходящо представени. В древния период най-представена е историята на Древна Гърция, в Средновековието - историята на България и Сърбия, докато в модерната история, Османската империя заема най-голямото пространство, но също така и създаването на балканските държави. В историята на 20-ти век, най-голямо внимание е обърнато на историята на Албания, Балканските войни и двете световни войни. Националният наратив е неразделна част от учебната програма по история. Той се развива от създаването на първите държави на Балканския полуостров, от Старата македонска държава. Но създаването на македонската нация, като отделна такава, е най-значително в Средновековието, с пристигането на славянските племена. Специално място принадлежи на периода на създаване на Охридската архиепископия като отделна автокефална църква. Средновековната национална история се базира на борбата за отхвърляне на османското владичество и получаване на основни права за християнското население.

Най-значимото място в учебната програма по история заемат историческите събития, свързани с двадесети век, а именно първият опит за създаване на собствена държава чрез Илинденското въстание през 1903 г., Балканските войни, които са изобразени в контекста на националният наратив в Северна Македония като национална трагедия, поради разделението на територията и военните операции в тези области. Първата световна война е представена като продължение на Балканските войни и като война, в която македонският народ бе мобилизиран от двете воюващи страни, и затова представлява братоубийствена война. Периодът между двата световни войни е изобразен като тъмна ера на асимилация в държавите, които разделят територията на Македония след Балканските войни. Втората световна война е представена като антифашистка, но също така и като война за освобождение с специален акцент върху създаването на македонската държава в рамките на федерална Югославия. Героите, използвани в националният наратив, обикновено са бойци, воители,

политици, по-рядко поети, писатели, и много рядко жени. Александър Велики, който е част от древногръцката история, определено е най-важната фигура от античността. От Средновековието, Карпош и Скендербег. Гоце Делчев, борец за национална свобода и създаване на македонската държава. Много религиозни фигури като Светите братя Кирил и Методий, техните ученици Климент и Наум Охридски, писателите Григор Пърличев, Кръсте Петков Мисирков, Кочо Рацин заемат много важно място в националната история. Има две събития, които заемат специално място в националната история: първо, Илинденското въстание през 1903 г. и създаването на Крушовската република, и второ, създаването на първия парламент през 1944 г., с което е формирана македонската държава.

1.6. РЕПУБЛИКА ГЪРЦИЯ - В учебната система на Република Гърция главен акцент се поставя на националната история, като се предоставя значително по-малко информация за други страни и региони на света, особено в учебниците на първия и последния клас на гимназията. Гърция се изучава по-подробно, включително различни културни аспекти от времето (религия, изкуство, език, науки и др.). Античният римски период също се изучава подробно, като се прави разлика между Западната и Източната Римска империя. Значително по-малки глави от книгата са отделени на други народи, с които гърците имаха връзки - Месопотамия, Египет, Финикийци, Евреи и др. Учебникът по история за втория клас на гимназията описва средновековната и модерната история от перспективата на Гърция. Поставя се акцент на различни периоди на Гърция (Византийски, Османски и Латински). Описват се страни и култури на тези, с които Гърция имаше най-контакт, отбелязвайки края на античен Рим, арабите, славяните, българите, династиите на мерovingите и каролингите, южната Европа, Мала Азия, сърбите, италианците, османците, руснаците и кипърците. Освен това, съвременната история се споменава в пет относително кратки глави, посветени на Ренесанса, Просвещението, Североамериканската революция и Френската революция, плюс времето на Наполеон. В последния клас, световната история от модерния и съвременния период се описва предимно от гръцка перспектива, или включва големи световни събития, като кризата на Хабсбургската империя, Кримската война, Балканските войни, етническите движения в Югоизточна Европа, Първата световна война, периодът в Гърция и в други региони между световните войни, европейските колонии в чужбина и Втората световна война с особен акцент върху ролята на Германия. Важно е да се отбележи, че в хуманитарните, икономическите и IT класове през последната година от гимназията изучават само модерната и съвременната история на Гърция, с почти нулеви споменатия за други страни.

Съдържанието на учебниците е балансирано между различните времеви периоди. Тъй като втората година обхваща два основни периода - Средновековието и по-голямата част от модерната епоха, очевидно е, че и двата времеви периоди се изучават по-повърхностно в сравнение с Античността и Новата история. Също така, след консултация с учител по история, бе посочено, че в действителност най-задълбочено се изучават римската и елинистическата епоха на античния свят, османският период и Гръцката революция през 1821 г. По отношение на съвременната история, няма конкретно предназначено време за изучаването на материал, който следва Втората световна война.

Най-голямо споменаване на съседни територии и държави в гръцките учебници по история е отделено на Древен Рим. Друг голям съсед, който е подробно описан в учебника, е Османската империя, като се изтъкнава тяхното владение на гръцка територия от края на XV век до Гръцката революция през 1821 г. Други, значително по-малко важни споменавания на съседи може да бъдат намерени в учебниците по история: България в VIII и IX век, при описанието на борбата им срещу византийските сили и организацията на българската държава; България и Сърбия са споменати и като получатели на културно влияние от Византийската империя, особено през IX и X век; Константинопол е споменат през периодите на византийско и османско управление; териториите и народите на Турция са споменати през Османската ера; териториите и народите на Балканите са споменати през Византийската ера; Балканският полуостров е споменат и описан като цяло на няколко места, особено по време на средновековните и модерни времена; Сърбия се описва от победата им над Скопие в XIII век до средата на XIV век; Сръбската революция от 1804 г. е спомената; Описват се сръбските, българските, албанските и турските национални движения от XVIII век; Балканските войни от 1912-1913 г. са детайлно описани, споменавайки всички участващи държави и основните битки; България и Сърбия са споменати по време на Първата световна война, Турция е спомената в контекста на Кипърско-турските проблеми, започнали през 1960-те години.

Гръцкият национален идентитет се базира на общо културно наследство и на големите исторически събития, споделени от хора и територии, намиращи се предимно на съвременната територия на Гърция. Гърция като нация е установена през 1830 г., няколко години след Гръцката революция срещу османската власт, и една година след първото установяване на националната граница на Гърция. Символи на националния идентитет са: Перикъл - политик и генерал на древен Атина; Кимон - политик и генерал в древна Гърция; Филип II - цар на Македония; Александър Велики - гръцки завоевател и основател на древен

Александрия; Воини и политически герои от Революцията от 1821 г. – Т. Колокотронис, Й. Караискакис и други, както и единствената женска героиня – Л. Бубулина; Е. Венизелос – гръцки лидер на освободителното и демократичното движение, министър-председател на Гърция, наричан още "Създател на съвременна Гърция"; А. Папанастасиу - политик, "баща на демокрацията"; Й. Метаксас, победен лидер на гърците във Втората световна война; К. Караманлис - министър-председател, XX век, изградил пътя на Гърция към ЕС и много други.

2. Фокус групи, интервюта, работилници

Целта на тази част от анализа в Обобщения доклад е да представи и тълкува събраните данни за:

- ключови събития, чрез които се изгражда време-пространственият континуум на националната история, както и "обещани места" на военна слава (бойни полета), дух (монастири, църкви), памет (паметници) и природа, и общностни герои (войници, защитници, мъченици, творци);
- влиянието на други интерпретативни фактори, на които младите хора са изложени в ежедневието, особено когато става дума за влиянието на медиите;
- неинституционализирани социални среди и групи, в които има потенциал за артикулиране на колективна идентичност в националната и гражданската насока (екоактивисти, блогъри и др.);
- За тази цел бяха проведени серия от работилници, интервюта с фокус групи с ученици и младежи, писане на есета и уъркшопи, отнасящи се до ключови аспекти от националната история на българите, турците, румънците, македонците, гърците и сърбите.

РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ - За да се оцени мнението на сръбската младеж, бяха проведени следните дейности:

Две работилници на теми "Представи си Европа" и "Пренапиши историята", с ученици от Медицинското училище в Лесковац. Най-силното впечатление от тези работилници е голямото интересуване на младежите от двете групи да дискутират темата свободно, да изразят своите възгледи и да чуят други, да се изправят срещу различни аргументи. Отличаващо се изображение, създадено от учениците от групата "Европейският феникс", говори за тяхното виждане за Европа, която може да е изгоряла, но може да се възроди и да се издигне от своите собствени пепели. Това беше показано чрез подреждането на иконите-символи. В центъра беше

поставено олимпийско пламък (това, което обединява всички хора и нации), а около него бяха подредени велики мъже на науката и изкуството. Всички те образуваха кръг, който се състоеше от различни национални символи, стоящи приятелски един до друг. В далечните ъгли, напълно изолирани, бяха идеолозите, завоевателите и тези, които искаха да завладеят света чрез война.

Две работилници на теми "Представи си Европа" и "Пренапиши историята", с млади хора на възраст 19-30 години, активисти от неправителствени организации от Лесковац. Като цяло, всички промени в събитията, предложени от младежта, доведоха до извода, че войната изобщо не би се случила, но всички спорове между нациите биха били решени чрез умела дипломация. Дискусията, която се проведе след представянето на техните предложения, се откроява като много интересна. Група млади активисти свързаха събитията, свързани със Сърбия от времето на Първата световна война, с по-късни събития, в които те разпознаха подобно поведение на големите сили към Сърбия и до днес. Тяхната история е следната: - Убийството на принц Фердинанд от Гаврило Принцип не беше причина да започне Първата световна война, а само повод, докато причините са по-дълбоки и не идват от сръбската страна. - Австро-Унгарската монархия изпрати на Сърбия ултиматум, който просто не можеше да бъде приет. - Подобен ултиматум, предложение, което не можеше да бъде прието, беше изпратено от Запада на Сърбия в Рамбује, след което последва бомбардирането на Югославия. - Сърбия скоро получи подобно предложение. Това "споразумение" изискваше Сърбия да се откаже от

част от своите територии, частта, която представлява нейната душа, легло и светилище, което не може да бъде прието. До кога? - Заключение на младия човек от групата: "Ясно ми е, че те са големи и мощни, но също толкова лукави, когато се опитват да ни убедят, че трябва да носим вината за всичкото страдание, през което преминаваме, че ни смятат за много наивни и че няма да разберем какво се случва в тъмнината. Но не ми е ясно защо не разбират, че международните отношения, основани на чиста сила и насилие, могат да унищожат не само Сърбия и сърбите, но и целия свят. Това е недълготрайно. Може би сега е правилният момент за радикална промяна. Всички проблеми и спорове могат да бъдат решени мирно, чрез диалог и взаимно уважение. Този свят трябва да получи възможността да оцелее, нравствената еволюция на човечеството трябва да продължи. Всички можем да бъдем по-добри, нека всеки даде своята най-добра част."

Три фокус групови интервюта с: учители по история (6), ученици от гимназиалния етап (12) и млади активисти от неправителствени организации (9). Забелязва се, че всички тези групи мислят за своята страна, съседите и ЕС като от жизненоважно значение, защото осъзнават, че всички тези международни отношения пряко влияят на качеството на живот, който те живеят, и не само по отношение на висок или нисък стандарт на живот. Стойностите, традицията, културата и идентичността са много важни за всички. Всеки би искал отношенията между нациите да са по-добри, а така също и отношенията между сърбите да бъдат по-добри и да се преодолеят разделенията между народите. Най-голямото разногласие между тези групи е свързано с възприятията на учителите и младежите относно това колко младите хора четат, колко знаят за националната и общата история, колко се интересуват от научаването за миналото. Учителите считат, че младежите не проявяват достатъчен интерес към историята и по-специално към научното изучаване на историята. Вместо това те се информират повече чрез интернет, социални мрежи и медии. В действителност младежите проявиха голям интерес към проучването на това, което наистина се случва, за да разберат времето, в което живеят днес, и да разберат коя посока да вземат напред.

Онлайн въпросник "Аз и Европа", проведен със 121 участници на възраст от 15-30 години. Анализът на отговорите, дадени от младежите, показва какво мислят за себе си и за другите, какво е тяхното възприемане и какви са техните нагласи към света около тях. Резултатите от анализа са следните:

- 42,98% от участниците не се съгласяват с твърдението, че разликите между сръбската и европейските култури са незначителни, докато 53,72% от участниците не се съгласяват с твърдението, че "няма значителни разлики между културите на партньорските страни". Освен това, 80,99% от младежите се съгласяват с твърдението, че е жизненоважно да се опазят и защитят своите вявания при общуване с хора от европейските култури.
- 39,67% от участниците се съгласяват с твърдението, че разликите между сръбската и европейските култури са минимални, 37,19% не се съгласяват, докато 23,14% от участниците са неутрални. Същевременно, във въпрос с готовността да разбират и уважават европейските стойности, дори ако те различават от собствените им, цели 93,38% от участниците изразяват положително отношение.
- 75,21% демонстрират готовност да адаптират своята комуникация и поведение във взаимодействието с хора от европейските култури, за ефективна комуникация и сътрудничество, докато почти половината от участниците (46,28%) желаят инклузивно и

многообразно общество и са готови да интегрират елементи от европейските култури в собствената си.

- Въпреки че през последните години се наблюдава забележителен ръст на евросептицизма сред младежите, все още има силен интерес страната им да стане член на ЕС. Факт е, че преобладаващото мнозинство от участниците искат ЕС да се разшири чрез приемане на нови страни от Балканския полуостров, група от 59,50 % от участниците.
- Според младежите, предпоставките за добри отношения между балканските страни в бъдеще са: икономическо сътрудничество (54,54%), взаимно уважение и чувство на близост (52,89%) и проявяване на емпатия и приятелство към другите балкански народи (43,80%).
- Петте характеристики, които най-добре описват европейца, са: "Висок стандарт на живот" (60,33%), Правата на човека (59,50%), Защита на околната среда и устойчиво развитие (56,20%), Демокрация (48,76%) и Свобода (42,15%).
- Огромното мнозинство от младежите се съгласяват с твърдението, че храната е това, което обединява балканските народи, 80,16%. Сред младежите в Сърбия има убеждението, че може би всички нации по света имат добри национални кухни, но най-добрата храна безспорно е на Балканите!
- 70,25% от участниците се съгласяват с твърдението, че разликите в религията са допринесли за конфликтите между балканските народи, 10,74% не се съгласяват, и 19,01% са неутрални.

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ - Инструментите, които бяха използвани за формиране на заключения по темата бяха:

- Анкетно проучване сред 142 младежи на възраст между 15 и 30 години.
- Две тематични работилници, проведени в две училища сред младежи на възраст от 16 до 18 години
- Две тематични работилници, проведени с младежи на 20 и повече години.

При всички групи от ученици се забелязва разделителна линия според географско местоположение. В центъра на пъзела е

"идеалният друг" в лицето на обединена Европа, от едната страна са изобразени образи и събития, свързани с Западна Европа, а от другата страна са символите, асоциирани от младежите с България и Балканския

полуостров. Налице са и изображенията, идващи от Изтока, Русия. При младежите забелязват сериозната навлизане на политиката в живота на хората, което свързват с войни - в този случай ликът на Наполеон. Като цяло можем да кажем, че за учениците идеята за обединена Европа остава на ниво механична комбинация на два свята с различни истории и културни основи. Това може да се обясни с още силното влияние на учебниците и липсата на достатъчен социален опит. Разсъжденията и решенията, които излязоха от работилницата, отразяват поголемия социален опит на участниците. Тук, в двете групи, има стремеж символите да бъдат структурирани извън своята географска произход, като се обединяват около определени теми, между които има преходи, или наредени концентрично и така равноотстоящи от избраните символи, представляващи общи граждански и европейски ценности, които са в центъра на композицията.

По време на втората работилница и двете младежки групи не изразиха желание за промяна, въпреки че енергично дискутираха темата и добре знаеха фактите. Тук им беше интересно показано тяхното опит като граждани на Европа и възможността за свободно придвижване. Вместо да драматизират загубените територии, което все още считат за несправедливо, те показаха прагматизма на съвременната европейска младеж, пригодени към мобилност и знаещи, че могат лесно да посетят всяка територия и по този начин да компенсират загубата ѝ - "Погледнете къде са Бяло и Егейско море. Важното е, че като европейци можем да отидем където искаме." Беше интересно и да се отбележи мнението, че войните, които са разрушили Европа, всъщност са показали пътя към преодоляване на трагедията - обединението на Европа.

За да определим възприятието на младите хора в България по ключови аспекти на националната, балканската и европейската история, беше проведена онлайн анкета **"Аз и Европа"**, с 149 респонденти на възраст между 15-30 години.

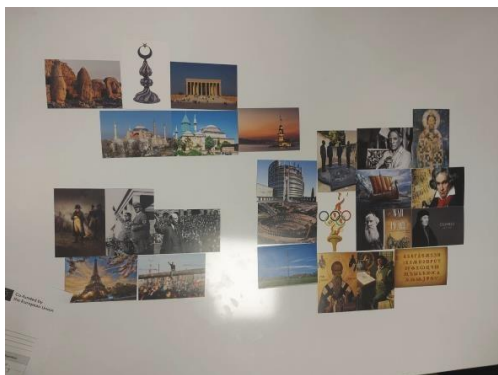
Анализът на дадените от младите хора отговори ни показва следното:

- Процентът на тези, които не се съгласяват и се съгласяват с въпроса дали културните различия с европейците са незначителни, е почти идентичен, около 20%. Но, 37% се считат за неутрални по тази тема.
- Повече от две трети смятат, че има значителни различия между балканските култури - 67% срещу 20%. Малък процент е неутрален.

- От 45% до 30% от българската младеж смятат, че трябва да защитават своите културни ценности, когато са в компания на други млади европейци. Въпреки това, българите са по-оптимистични относно такава нужда в балканската среда - 37% срещу 31%.
- Когато са попитани дали се чувстват по-добре като европейци, висок процент от българската младеж, 42 процента, имат неутрално мнение. Въпреки това, процентът на тези, които се считат за по-добри в своята българска идентичност доминира над европейската идентичност - 39% срещу 21%.
- По-висок процент от младите българи, 44% спрямо 29%, смятат, че културните различия с европейците могат да бъдат преодолени чрез комуникация и взаимодействие.
- Младите българи се считат за толерантни, опитват се да разберат друг човек, дори ако се различават по ценности и вярвания - почти 90%.
- 47% от участниците смятат, че е важно да интегрират елементи от европейската идентичност в своята собствена идентичност, за да изградят обща европейска.
- 51 процента имат неутрална позиция по проблемът с разширяването на ЕС с държави от Балканския полуостров, но сред тези, които изразяват позиция, доминира позитивната позиция.
- Що се отнася до идеята, че религията предимно носи конфликт, 55% одобряват това твърдение спрямо само 10% които не го одобряват.
- "Високи стандарти", "човешки права" и "демокрация" са трите най-често използвани понятия, които описват идеята на млад българин за европейец. От друга страна, трите понятия, които описват идеята на българите, са изключително негативни - "ниски стандарти", "расизъм" и все пак "свобода".

2.3. РЕПУБЛИКА ТУРЦИЯ - За да се оцени мнението на младежта в Турция по ключови аспекти на националната, балканската и европейската история, бяха проведени следните дейности:

- Работилница **"Представи си Европа"**, на която присъстваха 23 младежи и ученици. Учениците и младежите бяха разделени на групи от 4-5 човека. Всяка група получи 25 карти, 15 от които представяха Европа, пет от тях представяха партньорските страни, а останалите пет - Турция. Първо, от тях се поиска да създадат история, като подреждат картите, които имаха в ръцете си. След това се привикнаха да обяснят защо са направили точно такава подреждане с картите.

Първата група посочи, че не поставиха картите в центъра на разказите си. Вместо това, групираха картите, които според тях се свързваха една с друга. Всички картите, символизиращи Турция, бяха поставени в далечния десен край. Добавиха и карта с кирилицата до картите, свързани с Турция. Твърдеха, че Турция е балканска държава от времето на Османската

империя.

Втората група раздели картите на три групи. Картите, символизиращи Турция, бяха поставени в горния ляв ъгъл и картите, представящи Европа, до картата на Кулата на момичетата в Истанбул. Създадена беше специална група за европейците, парламента и създателите на ЕС. В центъра поставиха олимпийската факла и „Война и мир“ на Толстой. Пикасо, Моцарт, Еразъм, Коперник, кирилицата и светците бяха поставени около тези централни карти.

Третата група не направи разграничение за специфични символи за Турция. Разположиха заедно всички места, позиции и паметници, които смятаха за исторически значими. Поставиха Айфеловата кула до Анъткабир, Колизеума до музея Мевляна и Румънския мемориал за мира до статуите в Адияман.

Четвъртата група постави Анъткабир, разположен в столицата и с историческо значение за Република Турция, където се намира гробницата на Ататюрк, в центъра. Около Анъткабир разположиха още символи на Турция. Накрая, поставиха места и паметници, които смятаха за важни, близо до центъра и исторически значими фигури и основателите на ЕС на ръбовете на картината си. За разлика от другите групи, тази група не направи остро разделение на националните, балканските и европейските символи. Вместо това, всички карти бяха подредени по свързан начин.

Работилницата "Пренапиши историята" беше реализирана като продължение на първата работилница. Бяха написани общо 21 есета. Участниците бяха помолени да обяснят кои събития исторически виждат като обратни точки в Първата световна война. Анализът на есетата показва следното:

- Повечето участници считат, че предотвратяването на атентата, който доведе до началото на Първата световна война, би могло да предотврати войната и да позволи на Османската империя да защити по-добре съществуващите си територии;
- В едно есе беше твърдено, че християнската религия, със своята политика на разширение, е отговорна за световните войни. В три есета беше посочено, че Румъния, Гърция и България

не трябва да влизат в световната война. Историята можеше да вземе различен обрат, ако тези държави не бяха влезли в войната. В някои есета също се счита, че основният проблем не е в Европа, а че Америка финансира войната. Беше твърдено, че различията между Балканите и Европа не пречат на съжителството, но че колониалните държави застрашават мира, използвайки националистическите движения като инструмент. В някои есета установяването на Арабската лига беше оценено като заплаха и беше подчертано, че трябва да бъде предотвратено в името на световния мир.

Провеждане на анкетата "Аз и Европа". Основните резултати, базирани на Модела за развитие на межкултурната чувствителност (често наречен модел "Бенет") са:

- Няма статистическа разлика между мъжете и жените по отношение на общия резултат от скалата и отказа, защитата, минимизацията, адаптацията и интеграцията в подразделите;
- Според възрастта на участниците, няма статистически значими разлики в подразделите, с изключение на подраздела "Отбрана". Обаче, когато се разглеждат средните стойности на подраздела "Отбрана", се вижда, че има значителна разлика между средните стойности на младежите в възрастовата група 14-18 години ($X=3.45$) и младежите в възрастовата група 19-30 години ($X=2.98$);
- 22.90% от отговарящите считат, че икономическото сътрудничество и обмен могат най-много да допринесат за добрите отношения между балканските страни. Следват културното сътрудничество (19.30%), межкултурното образование в училищата (18.00%), увеличаването на осведомеността за взаимното уважение и чувството за близост (14.10%) и регионалната асоциация, базирана на общи нужди и интереси (12.50%);
- 15.90% от отговарящите считат, че свободата е една от характеристиките, които най-добре описват европейца. Следва: човешките права (15.70%); високият жизнен стандарт (15.00%); демокрацията (13.10%); защитата на околната среда и устойчивото развитие (12.20%); равенството (8.60%), сигурността (7,50%) и т.н.
- 17.40% от отговарящите считат, че ниското качество е една от основните различителни характеристики на Турция. Следва: конфликтите (13.00%), грижите за уязвимите (11.00%), сътрудничеството (10.80%), диктатурата (9.60%), расизма (8.20%), свободата (7.80%), демокрацията (5.80%), човешките права (5.00%) и т.н.

Извършени бяха **две фокус групови интервюта** с 23 души (студенти и младежи), за да се сравнят количествените данни от анкетата "Аз и Европа" с качествените данни. Повечето интервюирани определяха "да бъдеш европейец" като да имаш широки възгледи за света, да си икономически проспериращ и да имаш безпроблемен достъп до по-добри условия на живот. Те

не можеха да различат между това да бъдеш гражданин на Европейския съюз и да бъдеш европеец, и дефинираха гражданството на ЕС по-скоро като притежание на определени стандарти. Европейските стойности не бяха дефинирани толкова много от културните и интелектуални наследства на Европа, колкото от високият жизнен стандарт и свободите. Европеизацията беше възприемана положително като средство за постигане на високите жизненни стандарти на Европа, въпреки че европейският начин на живот беше критикуван като имитативен. Дефинициите им за Европа, базирана на висок жизнен стандарт и свободи, съвпадаха с количествените резултати от анкетата. Предложението за премахване на границите в Европа не беше положително прието, тъй като беше подчертано, че трябва да бъдат запазени уникалните различия на всяка държава. Сред факторите, които заплашват Европа, бяха изброени тероризмът и интересите на други имперски държави, докато сред факторите, които заплашват Турция, беше поставен по-голям акцент върху вътрешните проблеми. Високите жизненни стандарти, правата на човека и свободите бяха изброени като определящи характеристики за европейците. Турците бяха определени като имащи икономически проблеми, нисък жизнен стандарт, конфликти и борби. В този смисъл, качествените данни от груповото интервю съвпадат с количествените данни от анкетата. Учителите признаха значението на формирането на мнения по актуални теми, обхващащи политика, икономика и културни въпроси в рамките на тяхната държава. Те отбелязаха, че студентите често разпространяват своите гледни точки сред своите връстници. Социалните медии служеха като главен инструмент за студентите да следят последните новини, с предпочитание към следване на теми на интерес на тази платформа. Въпреки това, откритията от интервютата показаха също, че една част от студентите изцяло се откъсвали от актуалните въпроси. Попитахме учителите за тенденцията на техните ученици към националната история и причините за интереса им към тази тема. Учителите, които подчертаха интереса на своите ученици към най-скорошната история, обясниха изпълняващата роля на телевизионните сериали и социалните медии при увеличаването на този интерес.

РУМЪНИЯ - За определяне на възприемането на румънската младеж относно ключови аспекти на националната, балканската и европейската история, бяха проведени следните дейности:

- **Работилници "Представи си Европа"** - Работилниците бяха организирани с младежи от общността и студенти от Националната колегия "Elena Cuza" в Крайова и училището "Nicolae Balcescu" в Крайова. По време на тези работилници младежите имаха възможността да си

представят Европа, която искат, като използват 15 избрани от проектните партньори изображения от Европа, по едно изображение от всеки проектен партньор и пет изображения, свързани с Румъния и румънската култура.

През работилниците се наблюдаваше, че повечето от участниците бяха запознати с румънските и европейските изображения, избрани за дейността, но не толкова с балканските. Балканите бяха поставени на ръба на "изображението". Освен това беше забелязано, че някои младежи решиха да създават изображения на основата на теми като култура, личности и сгради, и дори имаше група, която реши да създаде "изображение", в което "добрите" и "лошите" герои бяха разделени.

Работилници "Пренапиши Историята" - По време на работилниците бяха получени различни мнения от участниците. Обобщавайки, повечето от участниците споменаха, че щяха да променят Първата световна война

така, че да е предотвратена, или по начин, който щеше да прекрати войната много бързо след началото ѝ. Някои ученици казаха, че искат Румъния да е по-активна във войната и да вземе повече територии от съседните страни, като споменаваха териториите в съответните райони на Украйна и Република Молдова. По-долу следват резюмета на някои от есетата:

- Според мен, ако можех да променя нещо в Първата световна война, щях да се опитам да я предотвратя напълно. Толкова много страдание и разрушение биха могли да бъдат избегнати, ако хората бяха намерили начин да решат конфликтите си мирно. Щях да се опитам да събера лидерите на засегнатите страни и да ги насърча да обсъдят нещата и да намерят компромис;
- Ако можеше да се върна назад във времето и да променя нещо в Първата световна война, щях да се опитам да гарантирам, че жените играят по-активна роля в мирните преговори. Може би тогава щяха да се съсредоточат повече върху изграждането на по-мирен и справедлив свят. Щях да опитам да насърча повече жени да се ангажират с политика и дипломация;
- Ако можех да променя нещо в Първата световна война, щях да се опитам да предотвратя използването на химическо оръжие;
- Щях да предотвратя Гаврило Принцип от убийството на Франц Фердинанд;

- Искаше ми се лидерите на воюващите нации да вземат по-сериозно мирните усилия, които бяха направени по време на войната;
- Вярвам, че Първата световна война беше предизвикана от нарастването на национализма в Европа, затова бих ускорил създаването на Европейския съюз.

Въпросник "Аз и Европа" (116 отговори) - Анализът на получените данни показва следното: Различията в отговорите между младежите и студентите имат сходни качествени характеристики:

- 64,8% от младежите и 54,9% от студентите изключително не съгласни и не са съгласни с изречението, че различията между румънската и европейската култури не са важни, докато над 65,0% от тях не са съгласни с изречението, че различията между народите от Балканите не са важни. Следователно, над 50% от отговорилите изключително са съгласни, или са съгласни, че е важно да защитават собствените си културни стойности, когато взаимодействат с хора от европейските култури;
- 66,7% от младежите и 55% от студентите не са съгласни с изречението, че е по-добре да си румънец, отколкото европеец;
- 92,6% от младежите и 92% от студентите са съгласни, че при общуване с хора от европейски култури те се опитват да уважават техните стойности, вярвания и поведение, дори да се различават от техните. Същото се отнася и за общуването с културните различия на Балканските народи;
- 82,2% от младежите и 87,6% от студентите изцяло са съгласни, или са съгласни, че е нужна промяна на собственото поведение за общуване с хора от европейските култури;
- 61,6% от младежите и 59,4% от студентите не искат да избягват собствените културни обичаи и очаквания, за да се впишат в културите на Балканските народи;
- 77,8% от младежите и 66,1% от студентите изцяло са съгласни, или са съгласни, че интеграцията и включването на елементи от европейските култури е ключово за изграждането на по-инклузивна и разнообразна общност или общество;
- 46,3% от младежите и 46,8% от младите възрастни изцяло са съгласни, или са съгласни с изречението, че подобията и взаимното влияние на Балканските култури имат положително влияние върху включването на тези култури в техните;
- 83,3% от младежите и 83,9% от студентите изцяло са съгласни, или са съгласни, че ЕС трябва да се разшири с приемането на нови страни от Балканския полуостров;

- 47,3% от младежите и 62,9% от студентите напълно са съгласни или са съгласни с изречението, че различията в религията сред Балканските нацииават допринесли за конфликти или разделения между Балканските общества;
- 57,4% от младежите и 46,8% от студентите смятат, че посещение и взаимно запознаване са ключови за развитието на добри отношения между Балканските народи. Икономическо сътрудничество (48,1% от младежите и 51,6% от студентите), културно сътрудничество (53,7% от младежите и 50% от студентите), межкултурно образование в училищата (51,9% от младежите и 43,5% от студентите), повишаване на осведомеността за взаимното уваж (51,9% от младежите и 51,9% от студентите) и др;
- Сред петте основни характеристики на европейците, те признават: правата на човека (75,9% от младежите и 91,9% от студентите), демокрацията (74,1% от младежите и 62,9% от студентите), свободата (66,7% от младежите и 71% от студентите), защита на околната среда (48,1% от младежите и 43,5% от студентите) и равенството (44,4% от младежите и 48,4% от студентите);
- Сред петте основни характеристики, които най-добре описват румънците, са признати: демокрацията (57,4% от младежите и 50% от студентите); свободата (55,6% от младежите и 71% от студентите); ниското ниво на живот (51,9% от младежите и 50% от студентите); сътрудничество (55,6% от младежите и 50% от студентите); конфликт (40,7% от младежите и 33,9% от студентите).

Интервюта с учители - В общи линии, учениците в по-малките класове проявяват по-голям интерес към историята, отколкото тези в по-големите класове. Учениците в Румъния започват да изучават история в началното училище, четвърти клас, и понеже това е нов предмет в началото, те са много възбудени. С възрастта техният интерес спада. Най-много ги вълнуват данните от Средновековието. В началото, учениците са много заинтересовани да научат информация за националната история. Социалните медии промотират други аспекти и ценности, а образованието не се промотира в медиите така, както би трябвало.

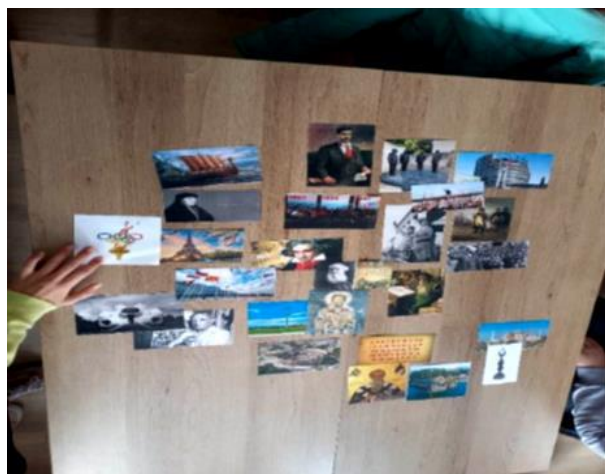
Интервюта с ученици и младежи. Анализът показва, че респондентите:

- ясно разграничават термина "европеец" от термина "гражданин на ЕС";
- смятат, че "да бъдеш европеец" е обединяващ фактор;
- ЕС за голяма част спазва обявените ценности;
- искат да съществуват граници в рамките на Европа;
- смятат, че ЕС трябва да се разшири, като приеме нови държави от Балканския полуостров;

- смятат, че чувство за социална отговорност, обич към свободата, добър жизнен стандарт, демокрация и богатата култура най-добре описват европейца;
- смятат, че гостоприемството, веселите хора, културата на забавленията, добрата кухня и природната красота най-добре описват представителите на балканските народи;
- смятат, че глобализацията и феноменът на неконтролираната миграция могат негативно да се отразят върху етническите, културните и социални аспекти на нашия континент;
- смятат, че емиграцията на квалифициран труд извън страната заради недостатъчно добрия жизнен стандарт у дома е най-опасната за тяхната собствена страна;
- смятат, че повишаването на осведомеността за общите ценности, насърчаването на стратегическото партньорство между тези държави и насърчаване на културния обмен могат да допринесат най-много за добрите отношения между балканските държави в бъдеще.

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ - За да се определи възприемането на младежта в Северна Македония по ключови аспекти от националната, балканската и европейската история, бяха проведени следните дейности:

Работилници "Представи си Европа" - В работилници под заглавие „Представи си Европа“ взеха участие група ученици от гимназии и студенти от университети. Получиха задача да създадат карта на Европа, като използват различни снимки, които представят европейската история и традиции, както и балканската и македонската култура и история. Учениците бяха разделени на три групи, две от които с ученици от гимназия и третата с по-големи ученици. Те дискутираха позицията на Северна Македония в рамките на европейската обстановка, като всеки група подреди снимките и представи Европа по различен начин.

Първата група ученици се ръководеше предимно от географския произход на изображенията. Те подредиха снимките на картата на Европа, разчитайки на националните и културните ценности. Втората група ученици имаше различна мисъл. Те подредиха снимките хронологично и представиха развитието на Европа от античността до наши дни. Третата група търсеше връзки. Една от връзките беше културното влияние - появата на

кирилицата и нейното разпространение. Централното място беше посветено на творбата на

Толстой "Война и мир", подчертавайки, че Европа винаги е на ръба на войната, както е и днес, но също така и на мира, който носи благоденствие и благосъстояние.

Работилници "Препиши историята" – Група студенти над 19 години получи срок от две седмици, за да помислят и да напишат есе, в което да изложат своето видение за края на Първата световна война. След това, същите студенти, заедно с по-младите под 18 години, участваха в две работилници, в които разискваха войната, нейните последици и споделяха своите виждания за края на войната. Всяко есе, създадено от студентите, е уникално и представя собствена гледна точка, но всички писания се ръководят от историческите факти. Във всяко есе се анализират промените, които войната може да донесе, ако имаше след друг край. Във всяко есе Първата световна война се представя като неминуемост на времето, в което се разгръща. В някои от есетата се разглежда позицията на Балканите и съдбата на всички балкански нации, които са противопоставени една на друга в тази война. Групата обсъждания може най-добре да се обобщи с цитат от есетата, често използван в дебата: „Никога не мислете, че войната, колкото и нужна или оправдана да е, не е престъпление.“

Групови интервюта с ученици и младежи – бяха проведени интервютата с две групи, по-младата група (на възраст 14-18 години) и по-голямата група (на възраст 19-27 години). На двете групи бяха зададени едни и същи въпроси, основани на анкетата „Аз и Европа“. И двете групи дадоха много подобни отговори:

- двете групи ясно разграничават термина „европеец“ от термина „гражданин на ЕС“;
- и двете групи считат, че „да бъдеш европеец“ е обединяващ фактор;
- сред по-младите ученици преобладаващото става е, че ЕС зачита своите стойности, докато по-старите ученици подчертават последователността в зачитането на тези стойности;
- преобладаващото мнение в двете групи е, че Европа не трябва да става една страна, но от друга страна, границите между държавите не трябва да съществуват.
- всички отговарящи от двете групи подкрепят ЕС да продължава да се разширява, включвайки балканските страни;
- най-често избраните стойности, които най-добре описват европейските граждани, сред отговарящите до 27 години, са: свобода, висок стандарт, конфликт, права на човека и равенство. По-младите ученици избраха: образование, демокрация, недискриминация, свободен пазар и свобода.
- петте неща, които най-добре описват Северна Македония, според старшата група, са: корупция, патриотизъм, конфликт, нисък стандарт и история. Сред по-младите ученици

най-често използваните термини са: патриотизъм, нисък жизнен стандарт, традиция, храна, крещящи хора, музика и др.

- и двете групи считат, че най-голямата опасност за Европа в момента е войната, икономическата криза и липса на сътрудничество;
- и двете групи изразиха, че най-големите национални заплахи са - емиграцията на младите хора извън страната и стареенето на нацията, последвани от корупцията, политиката на съседите, властолюбивите политици.
- и двете групи считат, че по-доброто взаимно познаване и сътрудничество, преодоляването на стереотипите, уважението към различията, увеличаването на културните връзки и по-малкото история могат най-много да допринесат за добрите отношения между балканските страни.

Групови интервюта с учители - Интервюираха се група от седем учители, които преподават езици и литература, както и учители по история. Анализът на техните отговори показва следното:

- мненията на учителите са разделени по отношение на интереса на учениците към историята;
- интересът към историята най-често се стимулира чрез медиите, след това идва семейството, а на последно място е училището и учителят по история.
- повечето учители считат, че учениците много четат, но когато се зададе въпрос дали учениците проявяват интерес към четенето на учебници и автори от учебната програма, отговорите са различни.

Въпросник "Аз и Европа", 162 респонденти, разделени в две групи (възраст 14-18 г. и 19-29 г.). Анализът на отговорите показва следното:

- 66,8% от младите хора и 53,7% от студентите "изцяло не се съгласяват" или "не се съгласяват" с твърдението, че няма значителни разлики между балканските култури. Междувременно 70,7% от младежите и 81,4% от студентите "пълно съгласие" или "съгласие" с твърдението, че защитата и опазването на собствената култура е от съществено значение при взаимодействието с хора от Европа. Също така, 67,9% от по-старата група и 72,2% от по-младата група "пълно съгласие" или "съгласие" с твърдението, че трябва да се защитава собствената култура и традиция при среща с представител на друга балканска нация.
- 79,2% от по-старата група и 81,4% от по-младата група "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че при общуване с хора от европейски култури, те се опитват да разберат и

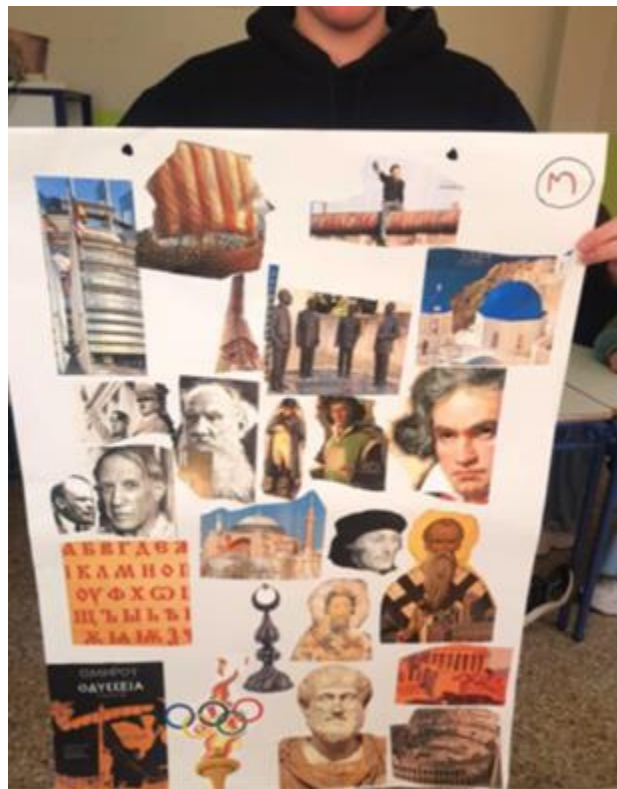
уважават техните ценности, дори ако те се различават от техните собствени. В същото време, 83.8% от младежите и 70.4% от студентите "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че промяната в поведението е от съществено значение за успешната комуникация с хора от европейските култури.

- 67.7% от студентите и 66.7% от младежите "изцяло съгласни" или "съгласни" с изречението „Искам ЕС да се разшири, като приема нови страни от Балканския полуостров“;
- 87.1% от студентите и 77.8% от младежите "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че храната е точка на свързване между народите на Балканите;
- 75.9% от студентите и 77.7% от младежите "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че разликите в религиите между балканските нации са допринесли за конфликтите и разделението.
- Студентите смятат, че по-доброто взаимно познаване (66.1%), повишаването на осведомеността за взаимната близост (50%) и икономическото сътрудничество могат най-много да допринесат към добрите отношения между балканските страни. Положението е подобно сред младите хора.
- Характеристики, които най-добре описват европейец, според студентите са: правата на човека (69.4%), сътрудничество (58.1%), свобода (54.8%), равенство (48.4%), висок стандарт на живот (48, 4%). Младежите избират: права на човека (77.8%), висок стандарт на живот (77.8%), свобода (57.4%), сигурност (48.1%) и защита на околната среда (40.3%).
- Петте характеристики, които най-добре описват термина "македонец" според студентите са: нисък стандарт на живот (82.3%), конфликт (72.6%), демокрация (69.4%), свобода (64.5%) и расизъм (40.3%). Според младежите: нисък стандарт на живот (84.9%), свобода (58.5%), конфликт (58.5%), сигурност (32.1%) и расизъм (32.1%).

РЕПУБЛИКА ГЪРЦИЯ - За да се определи възприемането на младежите от Северна Македония по ключови аспекти на националната, балканската и европейската история, бяха проведени следните дейности:

Два семинара "**Представи си Европа**" - Организацията IC EPRUS проведе два семинара "Представете си Европа", първият беше с 25 ученици от гимназиална възраст на възраст от 17 до 18 години, с участието на 5 учители по история и други съответно обучени учители, които участваха в интервютата проведени веднага след семинарите. Вторият семинар беше с 12 младежи (студенти и активни индивиди) на възраст от 18 до 24 години. Работата в групи даде

възможност за визуализация и уточнение на ключовите аспекти на националната, балканската и европейската история от гледна точка на Република Гърция.

Изображения на Айфеловата кула, остров Санторини, Хагия София, Акрополис, Колизеум, Аристотел, кирилицата, Европейския парламент, Одисей, сред другите, се използват като символи. Бетховен, Олимпийските игри, ислямски символи, християнски светци, Еразъм, Пикасо, Ленин, Наполеон са също сред най-важните исторически символи. Те описаха нежеланата част от Европа с картини на Берлинската стена, Ленин, Наполеон, Мусолини и Хитлер.

По време на първия семинар, учениците бяха разделени в 4 групи. Първата група обясни, че групират снимките в 3 основни категории. В долната част поставиха интересни места, като Айфеловата кула, остров Санторини, Хагия София... В средната част поставиха исторически моменти или значими исторически символи. В горната част на постера си поставиха важни исторически фигури или най-значими исторически символи. Втората група подреди изображенията по две основни категории - символи, с които могат да свържат своята реалност (Олимпийски игри, Аристотел, Акрополис...), и символи, с които не могат да се асоциират и биха искали да не са символи на Европа. В някои преходни зони поставиха няколко изображения, които им бяха безразлични (Толстой, Колизеум, Еразъм, Коперник...). Участниците от 3-та група решиха да създадат пирамида на символите. Като основа поставиха древните символи на Европа. На второ ниво разположиха религиозни изображения, представляващи вявания и ценности на хората. На третия етаж поставиха исторически личности, които имат голямо въздействие върху развитието на Европа. Накрая, на върха са местата, които заслужават да бъдат посетени, поради красотата си или заради откриването и ученето. Група номер четири имаше трудно време да събере символите на Европа по съгласуван начин, формирайки ясен резултат от мисъл и сътрудничество.

По време на втория семинар бяха формирани две групи. Участниците от 1-ата група бързо определиха общ план за тяхното представяне на Европа. Като основа поставиха Европейската Комисия и лицата, които те виждат като основатели на Европа. По-нататък групираха други

символи на Европа в категориите исторически елементи, артисти, влиятелни хора и символи, свързани с Гърция. Членовете на 2-рата група се бориха да намерят общо съгласие за образа на Европа. Създадоха постер в основната си част базиран на визуална естетика. Освен това написаха Наши съседни до постера, което указва съседските отношения между европейските страни, и използваха сатира по отношение на визуалното представяне на Хитлер.

Интервюта с младежи - Интервюираните бяха 5 ученици от гимназия на възраст от 17-18 години, 5 младежи на възраст от 18-25 години и 6 учители. Общо бяха интервюирани 16 души. Най-значимите моменти от интервютата с младите хора показват, че:

- 100% от отговорилите направиха ясно разграничение между термина „европеец“ и термина „да бъдеш гражданин на ЕС“;
- 70% от отговорилите отговориха с „да“, когато става въпрос за признаване на „битието европеец“ като обединяващ фактор;
- 70% от отговорилите казаха, че ЕС спазва своите ценности;
- 100% от отговорилите отговориха, че искат граници в рамките на ЕС;
- 80% от отговорилите биха желали ЕС да се разширява, като приема нови страни от Балканския полуостров;
- петте неща, които най-добре описват европейца са: либерален дух, човешки права, образование, равенство между половете, право на глас;
- петте характеристики, които най-добре описват гърка са: гостоприемство, икономичност, жизненост, силна патриотичност, независимост;
- най-големите заплахи за Европа са: прилив на бежанци, напрежения между страните, отчуждаване от националните идентичности, енергийна зависимост, напрежения между силни и по-слаби държави в рамките на ЕС; присъединяване на други страни към ЕС.
- Гърция е най-силно заплашена от - икономическа криза, корупция, разделеност между гражданите, други страни като Турция, ниско самочувствие и неспособни политици;
- в бъдеще отношенията между Балканските страни могат да се подобрят чрез солидарност, яснота относно границите, създаване на условия за общи цели като мир, сътрудничество, икономически просперитет, сътрудничество и др.

Интервю с учителите- Основните заключения от проведеното интервю с учителите са:

- учениците изглеждат заинтересовани в социални въпроси, международни събития и общо взето в съвременни въпроси, обаче често тяхното естествено интерес и вълнение са потиснати от социалните медии, технологиите и суровата реалност, с която се сблъскват;

- Повечето младежи се интересуват от националната история и националната идентичност. Въпреки това, те често губят някои от интересите си, особено поради това, че историята е изучавана в училищата по начин, който не е интересен за младите хора. Интересът обикновено произхожда от семейното възпитание, посещения на музеи и исторически места, филми.
- Въпреки че учениците са заети с училището и подготовката за изпити, някои от тях четат допълнителна литература, както на гръцки, така и на английски език, предимно от известни и съвременни писатели.

Есе-работилници на тема "Препиши историята" - В работилницата за писане на есета участваха 10 ученици от гимназия на възраст от 16 до 17 години и 2 младежи на възраст от 18 до 30 години. Някои от тях написаха есетата в двойки, а други - индивидуално, след дискусия на темата. Накрая бяха произведени 8 есета с различен степен на размишление и предложени промени. Основните наблюдения са следните:

1. в повечето есета беше указано, че историята по някакъв начин се повтаря, затова трябва да се учим от нея, особено когато става въпрос за големи събития като Втората световна война;
2. няколко есета предложиха, че сътрудничеството, а не конкуренцията, е ключът към по-добро бъдеще;
3. няколко есета подчертаваха, че отношенията между страните от Балканите са напрегнати поради национализма, съперничеството и жестоките битки от миналото, както и поради факта, че те бяха на различни страни по време на Втората световна война;
4. важно е да се укрепят транснационалното и междубалканското сътрудничество, за да се преодолее силното усещане за национализъм, което и днес докарва хората до равнището на фанатизъм във много райони;
5. историята се повтаря, защото не се учим от грешките си;
6. събитията, които трябва да бъдат избегнати или третираны с голяма внимателност, са: резултатът от азиатската кампания, геноцидът и изкореняването на първоначалните домове на Йония, Понт и други райони, където живеят гърци; господството на големите сили над другите страни, колониализмът, цялата "откриване на Америка".

Онлайн анкета "Аз и Европа", 112 отговора (младежи на възраст 18-30 години и ученици в горната гимназия на възраст 16-17 години). Анализът на получените отговори показва следните резултати:

- отговорите не показаха значителни разлики между възрастовите групи, въпреки че разлики бяха видими при няколко въпроса;

- 36.3% от младите възрастни и 38.2% от учениците "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с претенцията, че културните разлики между техните и Европейската култура са несъществени. При това, 58.8% от учениците и 27.2% от младите възрастни "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с претенцията, че има значителни разлики между техните и другите Балкански култури. Също, 76.5% от учениците и 52.3% от младите възрастни "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че е от съществено значение да се защитава собствената култура във взаимодействието с хората от европейските култури, докато 60.3% от учениците и само 27.3% от младите възрастни са съгласни с това твърдение, когато става въпрос за взаимодействие с членовете от други балкански култури.
- 60.3% от учениците и 56.8% от младите възрастни "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с твърдението, че по-добре е да бъдеш грък, отколкото европеец.
- 64.8% от учениците и само 27.3% от младите възрастни "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с твърдението, че има минимални културни разлики между собствената им култура и тази на европейците, и че те могат да бъдат пренебрегнати във взаимната комуникация. При това, 76.4% от учениците и 68.2% от младите възрастни "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с твърдението, че културните разлики между балканските народи са малки и може да бъдат пренебрегнати.
- 82.4% от учениците и 100.0% от младите възрастни "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението "Когато взаимодействам с хора от европейски култури, се опитвам да разбера и уважавам техните ценности, вярвания и поведения, въпреки че се различават от моите". При това, 61.8% от учениците и 93.2% от младите възрастни уважават разнообразието, когато са изправени пред културните различия на другите балкански народи. Също, 79.5% от учениците и 75.0% от младите възрастни считат, че е необходимо да адаптират своето поведение при общуване с хора от европейските култури. От друга страна, 42.7% от учениците и 36.4% от младите възрастни "изцяло не съгласни" или "не съгласни" с твърдението, че е необходимо да коригират своето поведение или да избягват собствените си културни практики при взаимодействие с членовете на други балкански култури.
- 35.3% от учениците и 56.8% от младите възрастни "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че интегрирането на елементи от европейската култура в собствената им култура е ключово за изграждането на инклузивна общност и общество.
- 54.4% от учениците и 36.4% от младите възрастни искат да видят другите балкански държави в ЕС.

- 70.5% от учениците и 84.1% от младите възрастни "изцяло съгласни" и "съгласни" с твърдението, че храната е свързващ елемент между балканските държави. Едновременно с това 72% от учениците и 68.2% от младите възрастни "изцяло съгласни" или "съгласни" с твърдението, че религиозните различия са допринесли за конфликти между балканските страни.
- Учениците вярват, че добрите отношения между балканските народи в бъдеще могат да бъдат подобрени чрез: икономическо сътрудничество и обмен (58.8%), посещение и опознаване на други страни (48.5%); межкултурно образование в училищата (42.6%). Младите възрастни признават важността на увеличаване на осведомеността за взаимно уважение, (61.4%), икономическо сътрудничество и обмен (56.8%) и межкултурно образование в училищата (52.3%).
- Според учениците, 5-те основни характеристики на европейците са: демокрация (69.1%), човешки права (64.7%), свобода (54.4%), равенство (50%) и сигурност (36.8%). По този въпрос младите възрастни подчертаваха: човешки права (81.8%), демокрация (72.7%), свобода (70.5%), сътрудничество (43.2%), сигурност (43.2%) и защита на околната среда (43.2%).
- Според учениците, 5-те характеристики, които най-добре описават термина „Гърция“ са: демокрация (63.2%), свобода (54.4%), расизъм/дискриминация (54.4%), човешки права (47.1%) и конфликти (42,6%). Във връзка с това, младите възрастни признават важността на: ниските жизнено стандарти (65.9%), свобода (56.8%), демокрация (52.3%), конфликт (52.3%) и расизъм/дискриминация (47.4%)

3. Въпросникът „Аз и Европа“

ОПИСАНИЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ

Представяне на изследователския проблем

Качествената междукултурна комуникация е основата за решаване на проблема с ксенофобските предразсъдъци, стереотипи и други културни бариери, които съществуват между отделни лица, социални групи и нации, чиито материални и духовни блага, както и етическите и социални стойности, се различават. Начална точка в този процес е признаването на междукултурната чувствителност - способността на един индивид, определена социална група (напр. младежи), или обществото като цяло да приемат съществуващите различия, да разбират, приемат и ценят тези, които идват от други култури. Предполага се, че без изграждане на разбиране, взаимно уважение, диалог и недискриминация между членовете на различни култури - няма качествена междукултурна комуникация, нито преодоляване на възможни конфликти и намаляване на напрежението между тях. Прогресът в този процес е систематично осигурен в рамките на междукултурното образование, което предполага поставянето под въпрос на дълбоко коренували атитюди, убеждения, възгледи за света, и развитието на способността да се вижда от гледна точка на "другите и различните".

Способността да приемаме разнообразието не е нещо, което се развива интуитивно. Тя се учи и придобива в процес, в който срещат се индивидите, а не културите. Разбира се, за да изградим устойчиви отношения с членове на други култури, трябва първо да познаем себе си и нашата култура. Особено да осветим този сегмент на нашата култура, който говори за собствената ни междукултурна чувствителност, нашата способност да приемаме разнообразието. Как възприемаме и тълкуваме културните различия? Какви са нашите изрични и подразбиращи се убеждения относно членове на други култури? Готови ли сме и колко сме готови сами да изградим разбирането си за другите? Колко сме способни да разпознаем и ценим стойностите и виртуозите на онези, които са различни от нас? Колко сме готови да водим диалог и да обменяме мнения с членове на други култури? Без правилния отговор на тези и подобни въпроси, невъзможно е да се осъществи междукултурна чувствителност, и преди всичко да се бори съществуващите предразсъдъци, стереотипи, ксенофобия, и на тази основа да се изградят устойчиви мостове към други култури. Това е особено вярно за тези културни дейци, чиято роля в този процес е да проследяват пътищата за качествена междукултурна комуникация.

Цели на изследването

Общата цел на това изследване е да се изследват основните характеристики на межкултурната чувствителност на младежта от България, Гърция, Турция, Северна Македония, Румъния и Сърбия. Специфичните цели на изследването са:

- Да изследва и анализира разликите в нивото на межкултурната чувствителност на младежта с оглед на принадлежността към различни държави
- Да изследва и анализира разликите в нивото на межкултурната чувствителност на младежта с оглед на членството в ЕС
- Да изследва и анализира разликите в нивото на межкултурната чувствителност на младежта с оглед на различните държави и членството в ЕС

Методически аспекти

В рамките на межкултурната теория, са разработени множество концепции, които би трябвало да обяснят успеха на хората във взаимодействие с членове на други културни групи. Тези концепции се отнасят предимно към межкултурната компетентност, межкултурната чувствителност, межкултурното разбиране и културната интелигентност. Анализът на различните модели и подходи към межкултурно изследване показва, че моделите се различават по отношение на акцента върху когнитивните, емоционалните и поведенческите области, както и по отношение на включването на тези области. Върху това изследване е приложен влиятелният Развиващ модел на межкултурната чувствителност на Милтън Дж. Бенет (M. J. Bennett, 1986), при който развитието на межкултурната чувствителност е процес, чрез който учим да разпознаваме и приемаме основните различия между културите, различията в начина, по който възприемат света. Основният концепт на модела на Бенет е това, което той нарича "диференциация", т.е. как човек развива способността да разпознава различия и да живее с тях. "Диференциацията" се отнася до два феномена: първият, че хората гледат на едно и също нещо по различен начин; и втори, че "културите се различават една от друга според начина, по който поддържат различни модели на диференциация, т.е. гледни точки за света". Този втори аспект се отнася до гледната точка на Бенет за културата като начина, по който хората тълкуват реалността и начина, по който трябва да наблюдават света около себе си. Това тълкуване на реалността, или светоглед, се различава от култура до култура. Моделът е

разработен в контекста на межкултурната комуникация, т.е. в междудисциплинарно поле, повлияно от психологията, социологията и антропологията. Според този модел, човекът в рамките на всяка от етапите на развитие конструира, т.е. тълкува събития и културни различия по качествено различен начин, описвайки етапите на развитие, по които хората могат да напредват към по-дълбоко разбиране и оценка на межкултурните различия. Предполага се, че съществува еднопосочен напредък в развитието във формата на последователни фази/етапи.

Понякога наричана "Скала на Бенет" (виж диаграмата вляво), този модел описва как хората възприемат, тълкуват и комуникират през културните различия. Моделът включва предположението за промяна в качеството на културните различия по континуума етноцентризъм-

етнорелативизъм. Според Бенет, етноцентризмът подразбира, че възгледите и светогледът, приети чрез първичната социализация, не се преосмислят, т.е. те стават норма, по която се съди за другите. Етнорелативизмът, от друга страна, подразбира преживяването, че културите могат да бъдат разбрани само чрез сравнение, т.е. че няма универсални норми и стандарти за оценка. Като минаваме от етноцентрични (отричане, защитаване и минимизиране) към етнорелативистки светогледи (приемане, адаптация и интеграция), хората могат да напредват към по-дълбоко разбиране и оценка на културните различия. Също така е важно, че етноцентричните фази се характеризират с избягване на сблъсък с феномена на различията, докато в случая с етнорелативистките фази става въпрос за активно търсене и интерес към различията. За това изследване е създаден специален въпросник, наречен "АЗ И ЕВРОПА", който се състои от 19 въпроса, всеки от които е насочен към осветляване на един от 6-те етапа на развитие на межкултурната чувствителност на респондентите, в рамките на които се разграничават шест различни начина за възприемане и изпитване на културните различия. В този смисъл въпросите са структурирани по фази както следва:

ФАЗА НА ОТРИЧАНЕТО

Отричането е в основата на етноцентричния поглед към света и означава, че човек отрича, че в света съществуват различни възгледи към реалността. Това отричане може да се основава на изолация, когато е имало малка или никаква възможност за сблъсък с различни гледни точки,

когато няма такъв опит. Отричането може също така да се базира на сепарация, където различията се разделят умишлено, където един индивид или група умишлено поставя бариери, за да не се сблъска с различията си. Затова, сепарацията, поне за момента, признава, че съществува разнообразие и поради тази причина е развитието над изолацията. Расовата сегрегация, която все още е налице в света, е пример за сепарация. Основната пречка за развитието и проблемът, който трябва да бъде решен на този етап, е наклонността да се избягват културните различия, което е последица от малките и недостатъчно специфични категории за оформяне на изживяванията с културните различия. Някой, който получава висок резултат на този въпрос, е в началния етап на развитие на межкултурната чувствителност, когато все още няма осъзнаване или желание да признае влиянието на културата върху комуникацията и поведението.

Въпросите от въпросника, които осветяват този етап на развитие на межкултурната чувствителност на респондентите, са:

Въпрос 1. Имат ли едно и също значение за вас думите: "Да бъде европеец" и "Да бъдеш гражданин на ЕС"?

Въпрос 2: Мислите ли, че "да бъдеш европеец" е обединяващ фактор?

ФАЗА НА ЗАЩИТАТА

Културните различия могат да се разглеждат като заплашителни, тъй като предлагат алтернатива на собственото ни виждане на реалността, т.е. нашата идентичност. Затова, във фазата на защита, разнообразието се признава, но срещу него се борят. Най-заградената стратегия на тази борба е пренебрежението, където различното виждане на света се оценява като лошо. Стереотипирането и неговата крайна форма, расизмът, са примери за способ на умалителство. Другата страна на пренебрежението е чувството за превъзходство, където се подчертават само доброто на собствената култура, докато други култури не се придава голямо или никакво значение, което подразбира по-ниската им стойност.

Понякога като отговор на заплахата от контакт с разнообразието се въвежда трета стратегия. Бенет я нарича "обрат". Обратът означава, че човек реализира другата култура като по-висока и същевременно напълно пренебрегва своето собствено културно наследство. На пръв поглед тази стратегия може да изглежда културно приемлива, но в практиката се представлява замяна на един международен етноцентризъм (своеобразна културна произход) с друг.

Някой, който получава висок резултат по този въпрос, може да изразява поляризирана становища, т.е. да е наясно със и да оценява своята културна идентичност, но също така да се съпротивлява на или отхвърля други култури. Същото отричане на основна фаза и фазата на отбраната е, че човекът разбира, че различията са заплашителни, но стратегиите за преодоляване на този опит са различни.

Въпросите от въпросника, които осветяват този етап на развитие на межкултурната чувствителност на отговарящите, са:

Въпрос 3: Мислите ли, че ЕС зачита стойностите си (правова държава, права на човека, недискриминация, свободен пазар, частна собственост...)?

Въпрос 4: Горди ли сте да сте европейец?

Въпрос 5: Искате ли Европа да няма граници и да стане една единна страна

ФАЗА НА МИНИМИЗАЦИЯ

Разнообразието се признава и вече не може да бъде атакувано със стратегии на умалителство и превъзходство. Вместо това се правят опити да се намали неговото значение. Набляга се на сходствата и те се представят като много по-значими от културните различия, които следователно се възприемат като незначителни.

Бенет подчертава, че много организации приемат, че това, което той нарича минимизация, всъщност е последната стадия на межкултурното развитие, и се стремят да създадат свят, който споделя общи ценности и гледни точки. Тези общи гледни точки се основават преди всичко на физическите универсали – биологичното сходство между хората. Всички ние трябва да ядем, да храносмиламе и да умираме. Обаче, ако културата се възприема само като продължение на биологията, това намалява значението и.

Някой, който получава висок резултат по този въпрос, е наясно с културните различия, но не ги намира за значими в комуникацията и взаимодействията.

Въпросите от въпросника, които обрисуват тази стадия на развитие на межкултурната чувствителност на отговарящите, са:

Въпрос 6: Искате ли ЕС да се разшири, като приеме нови страни от Балканския полуостров?

Въпрос 7: Мислите ли, че Русия трябва да стане членка на ЕС?

Самото преминаване между етноцентричен и етнорелативистичен поглед към света представлява вид "парадигматичен обрат" от вярата в универсални стойности към релативността на стойностите. Етнорелативистичните гледни точки се характеризират с преминаване от позиция, в която собствената култура се възприема като централна за изпитване на реалността, към позиция, в която тя е поставена в контекста на съществуването на други култури, които представляват алтернативни и равноценни начини за възприемане на реалността.

ФАЗА НА ПРИЕМАНЕ

Този процес на приемане започва, първо, с приемането на гледната точка, че има различни начини на вербална и не-вербална комуникация в различни култури и че всички тези начини заслужават уважение. След това, това приемане се разширява до приемането на различни светогледи и различни ценности. Това подразбира, преди всичко, познаване на собствените си ценности и наблюдение на тези ценности като продукт на собствената ни култура. Ценностите по-скоро могат да бъдат обяснени като процес и средство за тълкуване на света около нас, отколкото като нещо, което някой "притежава". Даже ценностите, които влияят на недооценката на определена група, могат да бъдат възприемани като нещо, което има функцията да помага на носителите на тези ценности да организират своя опит и да разбират света, в който живеят, което разбира се не изключва нашето критическо мнение за тези ценности. Човек, който дава висок резултат на този въпрос, е осведомен за културните разлики и е готов да ги уважава в комуникацията и поведението. Въпросите от въпросника, които осветляват тази стадия на развитие на межкултурната чувствителност на респондентите, са:

Въпрос 8: По-добра ли е европейската история и култура от тези на другите континенти?

Въпрос 9: По-добре ли е да си българин/гърк/македонец/румънец/сърбин/турчин (всяка страна посочва тук), отколкото да си европеец?

ФАЗА НА АДАПТАЦИЯ

Адаптацията е противоположност на асимилацията, тъй като асимилацията включва приемането на различни ценности, светогледи и поведения за сметка на отказа от собствената идентичност. Адаптацията, от друга страна, е процес на добавяне, допълване. Човек научава нов начин на поведение, който е по-съобразен с различни гледни точки за света и се добавя към собствения репертоар на поведение. Това е най-ясно видимо при приемането на нови стилове на комуникация. В този контекст културата не се разглежда като нещо статично, а като процес, който се развива и има свой ход. Един от най-важните елементи на адаптацията е емпатията. Емпатията се обяснява като способността да преживяваме ситуации, различни от тези, които са съгласувани с нашата културна идентичност. Това е опит да разберем другия, като заемем неговата/нейната гледна точка. В стадията на плурализъм емпатията се укрепва и индивидът може да се опира на няколко различни рамки за рефериране или на многокомпонентни културни рамки. Често развитието на тези рамки изисква от човека да живее в различен културен контекст за дълъг период от време. Разнообразието тогава се възприема като нормална част от собствената идентичност, която е съставена от две или повече културни рамки. Човек, който дава висок резултат на този въпрос, проявява осведоменост и готовност да се приспособи към културните различия в комуникацията и поведението, за да облекчи ефективните межкултурни взаимодействия. Въпросите от въпросника, които осветляват тази стадия на развитие на межкултурната чувствителност на респондентите, са:

Въпрос 10: Изберете 5 неща, които най-добре описват европейца?

• Свобода 39 • Демокрация • Човешки права • Защита на природата • Грижа за социално слабите
• Равенство • Висок стандарт • Нисък стандарт • Сигурност • Сътрудничество • Конфликт •
Расизъм • Диктатура

Въпрос 11: Изберете 5 неща, които най-добре описват

българин/грък/македонец/румънец/сърбин/турчин (всяка страна посочва тук)

• Свобода 39 • Демокрация • Човешки права • Защита на природата • Грижа за социално слабите
• Равенство • Висок стандарт • Нисък стандарт • Сигурност • Сътрудничество • Конфликт •
Расизъм • Диктатура

INTEGRATION PHASE

Тъй като в адаптационната фаза в един човек съществуват няколко различни културни рамки, фазата на интеграцията подразбира опит за обединяване на различните културни гледни точки в една. Тя не представлява възстановяване на една-единствена култура или удовлетворение от факта, че има мирно съществуване между различните светогледи. Интеграцията изисква непрекъснато съмнение в собствената идентичност във връзка с опита, които придобиваме през живота. Тя може да доведе до интегриране на индивид в общността, но без принадлежност към каквато и да е култура. Контекстуалната оценка, като първа стъпка на интеграцията, означава способността да се наблюдават различни ситуации и гледни точки от различни културни рамки. Във всички други фази се избягва оценка, за да се избегне етноцентрична оценка. В стадията на контекстуална оценка, индивидът може, в зависимост от обстоятелствата, да преминава от един културен контекст в друг. Оценката, направена по този начин, има качество на релативност. Бенет дава пример за межкултурен избор: "Добре ли е да се говори открито за грешките, които сте направили вие или някой друг? В контекста на американската култура това е добре, докато в повечето случаи в Япония не е така. Въпреки това, понякога е добре да се използва американският подход в Япония и обратното. Способността да се използват и двата стила е част от адаптацията, докато моралното обмисляне на културния контекст при правене на избори е част от интеграцията." Това конструктивното маргинализиране е обяснено от Бенет като нещо, което трябва да се постигне, а не като край на обучението. За индивида това подразбира състояние на пълна самосъзнателност, непринадлежност към каквато и да е култура, където той/тя става аутсайдер. Достигането до тази стъпка позволява истинска межкултурна посредническа дейност и възможността да действа в различни, културно оформени гледни точки към света. Някой, който има висок резултат по този въпрос, е осведомен и цени ползите от културен обмен и интеграция в процеса на изграждане на по-включващо и разнообразно общество. Въпросите от въпросника, които осветляват тази стъпка на развитие на межкултурната чувствителност на респондентите, са:

Въпрос 12: Кое е по-добро?

- Партньорство
- Всеки за себе си;

Въпрос 13: Трябва ли Европа да има обединена армия?

Въпрос 14: Какво застрашава най-много Европа?

- Финансова и икономическа криза
- Емигрантски вълни и потоци от бежанци
- Американска политика
- Руска политика
- Екологични катастрофи
- Война

Въпрос 15: Какво застрашава най-много вашата нашата държава?

- Корупция
- Енергийна зависимост
- Екологични катастрофи
- Потоци от бежанци
- Оттеглянето на младите хора към запада
- Война

Въпрос 16: Какво, според вас, може да допринесе за добрите отношения между балканските страни в бъдеще? (възможен е повече от един отговор)

- Икономическо сътрудничество и обмен
- Културно сътрудничество
- Междукултурно образование в училищата
- Ненамеса от страна на големите сили
- Регионална асоциация основана на общи нужди и интереси
- Повишаване на осведомеността за взаимно уважение и чувство за близост и общност
- Посещаване и по-добро познаване на другите балкански страни
- Проявяване на искреност, емпатия и приятелство към другите балкански народи

Въпрос 17: Какво може да допринесе за добрите отношения между балканските страни в бъдеще?

- Икономическо сътрудничество и обмен
- Културно сътрудничество

- Межкултурно образование в училищата
- Ненамеса от страна на големите държави
- Поддържане на осъзнатостта за между културно уважение и чувство за близост и общност
- Регионално сътрудничество, основано на общи нужди и интереси
- Посещение и по-добро познаване на другите балкански страни
- Проявяване на искреност, емпатия и приятелство с други балкански народи

Въпрос 18: Изберете пет от изброените характеристики, които според вас най-добре описват европейца.

- Свобода
- Демокрация
- Човешки права
- Защита на природата
- Грижа за социално слабите
- Равенство
- Висок стандарт
- Нисък стандарт
- Безопасност
- Сътрудничество
- Конфликт
- Расизъм
- Диктатура

Въпрос 19: Изберете пет от изброените характеристики, които според вас най-добре описват българин/гърцин/македонец/румънец/сърбин/турчин. Въпрос № 19 има същото предложено решение, както въпрос № 18.

Изследователските променливи

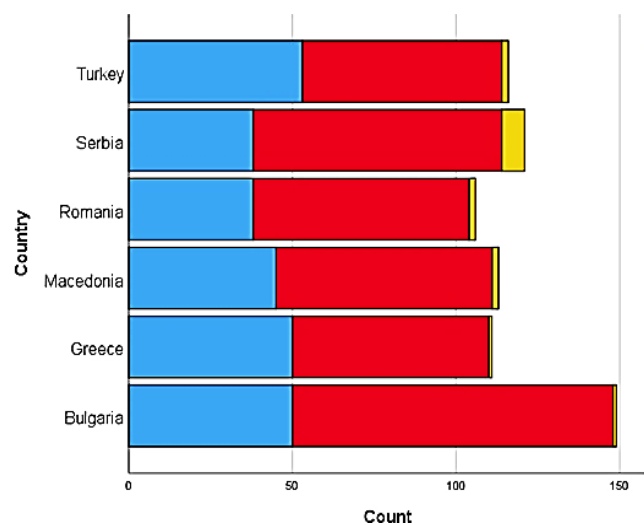
Зависимите и независимите променливи бяха изследвани със сондажна анкета. Зависимите променливи се отнасят до 16 твърдения, които изследват шест различни начини на разбиране и изпитване на културните различия, присъщи на различните етапи от развитието на

межкултурната чувствителност. Независимите променливи се отнасят до общите данни за респондента, които включват държавата, в която живеят респондентите, членство в ЕС, възраст и пол.

Описание на извадката

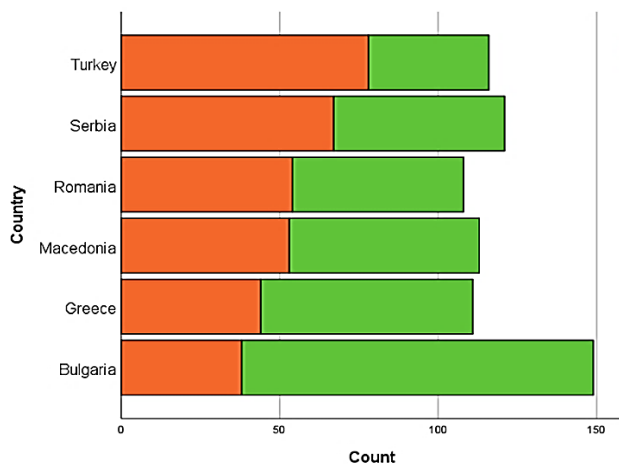
Изследователската извадка се състои от студенти (18-30 години) и ученици (14-18 години) от България, Сърбия, Турция, Северна Македония, Гърция и Румъния, общо 718 души. Броят и националната структура на респондентите се представят в следната таблица:

Country	Number of respondents	% participation
Republic of Bulgaria	149	20.75
Republic of Serbia	121	16.85
Republic of Turkey	116	16.16
Republic of North Macedonia	113	15,74
Republic of Greece	111	15.46
Republic of Romania	108	15.05
Total	718	100.00

От общия брой от 718 респонденти, 427 или 59.47% са жени, 274 или 38.16% са мъже, докато 15 или 2.37% не искаха да се изразят по този въпрос. Когато се наблюдава тази характеристика на извадката по държави, има определени разлики. Най-ниското участие на мъже сред респондентите е засечено в България, Румъния и Сърбия, малко по-високо от това в Северна Македония, след това в Гърция и накрая в

Турция, с бележка, че при респондентите във всички случаи има относително по-високо участие на жени в сравнение с мъжете. Представя се общ преглед на половата структура на респондентите по държави.

Относно възрастта на респондентите, от техния общ брой, 384 или 53.48% са студенти (19-30 години), докато 334 или 46.52% са ученици (14-18 години). Когато се разглежда възрастовата структура на извадката по държави, най-високото участие на студенти е отчетено в България, а най-ниското в Турция и Сърбия. Диаграмата вдясно показва възрастовата структура на респондентите по държ

4. Резултати от изследването и интерпретация на резултатите

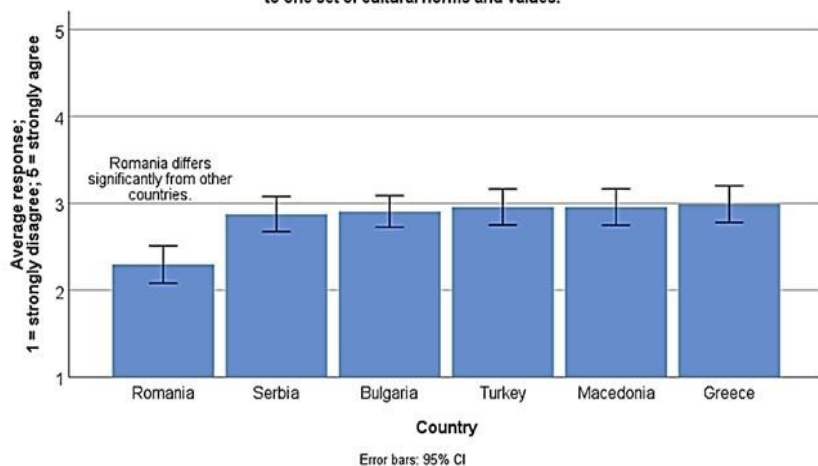
4.1 Междукултурна чувствителност по отношение на принадлежността към държавата

1. Фаза на отричане

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	2.91	0.989	149
Greece	2.99	1.116	111
N. Macedonia	2.96	1.012	113
Romania	2.30	1.232	108
Serbia	2.88	1.275	121
Turkey	2.96	1.182	116
Total	2.84	1.153	718

Анализът на получените резултати показва, че стойността на аритметичното средно за фазата на отричане, зависимата променлива 1. Културни разлики между моята и европейските култури са несъществени и всеки трябва да се съобразява с един набор от културни норми и стойности, на нивото на цялата група респонденти излиза 2.84, със средно отклонение от аритметичното средно 1.153 (стандартно отклонение) (вижте таблицата горе). Сравнение на този резултат с резултатите по държави показва, че респондентите от Румъния постигнаха аритметично средно 2.30, което е съществено по-ниско от средното за цялата група, и само тези респонденти, в сравнение с всички останали, записаха по-ниска стойност на аритметичното средно в сравнение със средното на групите. Всички други резултати по държави имат малко по-висока стойност от средната, именно: Сърбия - 2.88; България - 2.91; Турция и Северна Македония - 2.96; Гърция - 2.99. Ако разгледаме обхвата между стойностите на дадените аритметични средни, най-голямото аритметично средно (Гърция, 2.99) е с 23% по-високо от най-малкото аритметично средно (Румъния, 2.30).

1 Cultural differences between my own and European cultures are unimportant, and everyone should conform to one set of cultural norms and values.

Получените данни показват, че младите хора от Румъния имат по-силно възприятие на културното разнообразие в сравнение с връстниците им от Сърбия, България, Северна Македония, Турция и Гърция (вижте графиката вляво). Това сочи, че младите хора от Румъния притежават по-развито съзнание и по-силно желание да разпознават влиянието на

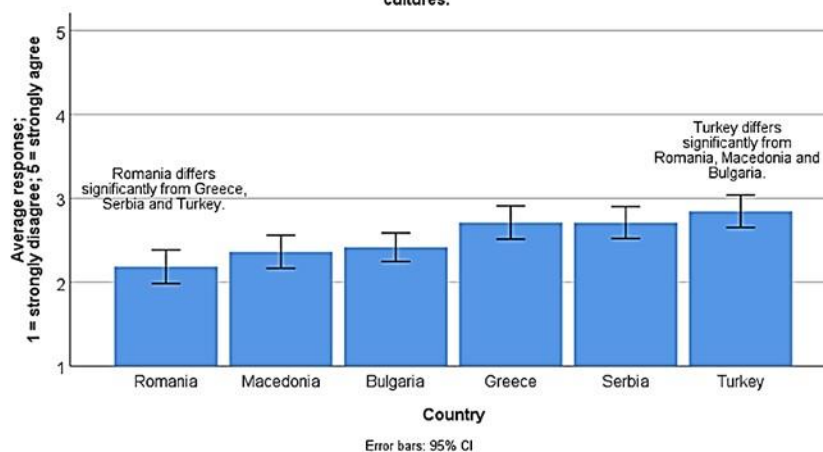
културата върху комуникацията и поведението. Според тези резултати от изследването, младите хора от Румъния са по-близо до позиция, при която собствената им култура не се възприема като централна за преживяването на реалността. Това също така показва, че техните връстници от другите страни са по-„етноцентрични“, че имат по-широко разпространени преживявания от типа „всички хора възприемат света по един и същ начин като мен“, т.е. възглед, че всички хора споделят едни и същи убеждения и норми. Тук също трябва да се посочи, че недостатъчно диференцирани категории, чрез които човек възприема своя опит с разнообразието, не са свързани изключително с културни въпроси, но и с имплицитното присвояване на „подчовешки статус“, т.е. идеята за по същество по-надраснени и по-надрайнени групи. Основното препятствие за развитието и въпросът, който трябва да бъде разрешен на този етап, е склонността да се избягват културни различия, която е последица от малкия и недостатъчно специфични категории за проектиране на преживявания с културни различия.

Следващата зависима променлива, с помощта на която основните характеристики на межкултурната чувствителност на респондентите за фазата на отричане се разкриват е „Няма съществени разлики между българските/гръцките/македонските/румънските/сръбските/турските култури.“ (Зависима променлива 2.) Анализът на получените данни показва, че стойността на аритметичното средно за това твърдение на нивото на цялата група е 2.54 със стандартно отклонение от 1.084 (вижте таблицата по-долу). Сравнение на този резултат по страни показва малко различни взаимоотношения в сравнение с резултатите, получени за предишното твърдение.

Респондентите от Румъния отново записват най-ниската стойност на аритметичното средно по този въпрос - 2.19. Въпреки това, за разлика от предишното твърдение, където само те записаха по-нисък от средния резултат, този път се присъединяват респонденти от Северна Македония (2.36) и България (2.42). Респондентите от Сърбия и Гърция (и двете групи по 2.71 всяка) и Турция (2.84) записват по-висока от средната стойност на аритметичното средно по този въпрос. Когато разгледаме обхвата между стойностите на дадените аритметични среднокурсове, за този въпрос най-голямото аритметично средно (Турция, 2.84) е с 23% по-високо от най-малкото аритметично средно (Румъния, 2.19)

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	2.42	1.085	149
Greece	2.71	1.065	111
N. Macedonia	2.36	1.061	113
Romania	2.19	0.949	108
Serbia	2.71	1.114	121
Turkey	2.84	1.084	116
Total	2.54	1.084	718

2 There are no significant differences between Bulgarian/ Greek/ Macedonian/ Romanian/ Serbian/ Turkish cultures.

Получените данни показват, че младите хора от Румъния - и в този случай - спрямо другите респонденти, имат по-силно възприятие на културното разнообразие в сравнение с връстниците им от другите страни (вижте графиката вляво). Този път това е по-изразено в сравнение с

резултатите от респондентите от Гърция, Сърбия и Турция, и значително по-малко в сравнение с респондентите от Северна Македония и България. Каквото е същото в двата случая, е етноцентристката позиция на Гърция, Сърбия и Турция, като в двата случая тази

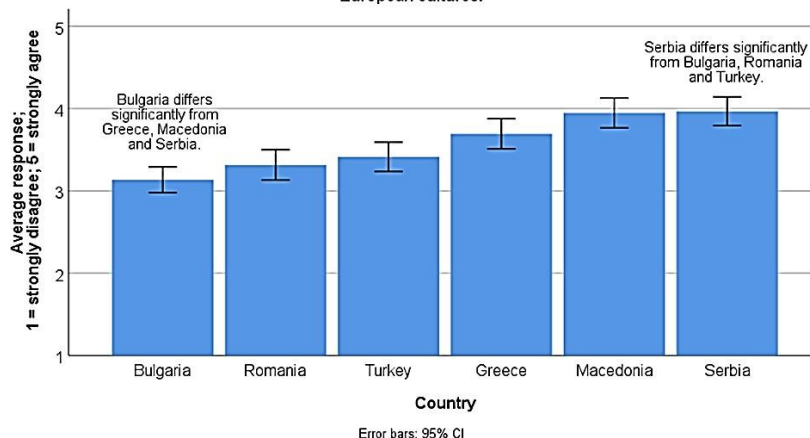
позиция е най-силно изразена от респондентите от Турция. Трябва да се има предвид, че в такива случаи разнообразието не се усеща, или се усеща във формата на широки, малко диференцирани категории и „други“: чужденци, мигранти и т.н. Пред положение е амбивалентната позиция на Северна Македония и България относно първия и втория въпрос, което сочи към необходимостта да се изследват по-подробно представянето и диференциацията на специфични категории за оформяне на преживявания с културни различия при по-нататъшна работа с респонденти от тези държави. В този смисъл, използването на съществуващите преживявания и опити на културното разнообразие на младежта от Румъния представлява вид възможност за работа по развитието на межкултурната чувствителност като основа за качествена межкултурна комуникация.

Анализът на получените резултати за фазата на отбрана, зависима променлива 3 "Съществено е да защитавам и запазвам моите културни стойности и убеждения, когато взаимодействам с хора от европейски култури", показва, че аритметичното средно за цялата група респонденти е 3.56, със стойност на стандартното отклонение от 1.025 (вижте таблицата отдолу).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.13	0.984	149
Greece	3.69	0.980	111
N. Macedonia	3.95	0.953	113
Romania	3.31	0.944	108
Serbia	3.97	0.785	121
Turkey	3.41	1.173	116
Total	3.56	1.025	718

Сравнението на този резултат с резултатите, постигнати от държавите, и тези резултати помежду си показва следното. Респондентите от България (3.13), Румъния (3.31) и Турция (3.41) записват по-ниски от средното аритметични стойности за този въпрос. Други групи респонденти записват по-високи от средното стойности на аритметичното средно, като респондентите от Гърция имат резултат от 3.69, респондентите от Северна Македония - 3.95, и респондентите от Сърбия - 3.97. Ако разгледаме диапазона между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-високото аритметично средно (Сърбия, 3.97) е с 21% по-високо от най-ниското аритметично средно (България, 3.13).

3 It is essential to defend and preserve my cultural values and beliefs when interacting with people from European cultures.

Получените данни показват, че респондентите от България, Румъния и Турция по-малко склонни към етноцентричната защита срещу влиянието на онези различия, които възприемат като заплаха за собствената си идентичност, в сравнение с респондентите от Гърция и Северна

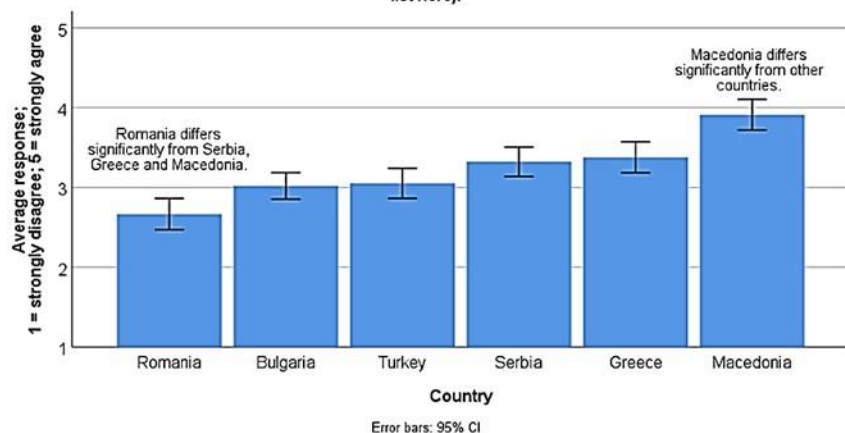
Македония, и особено Сърбия. В същото време това показва, че респондентите от Гърция, Северна Македония и Сърбия по-често се прибегват до негативна оценка на "другите" при отбраната на своето собствено светогледство и идентичност. И това често се възприема като превъзходство на собствената културна група. Крайният извод е, че според получените данни - младите хора от Гърция, Северна Македония и Сърбия са по-малко способни от другите респонденти да възприемат определени очевидни културни различия. Категориите, които са сформирали в този процес, са по-обща в сравнение с аналозите на другите групи и с по-слабо развито разбиране за стойността и влиянието на контекста, в който са възникнали различията. Членовете на тези респондентски групи по-често се намират в ситуация, при която възприемат "другите" като онези, които по някакъв начин застрашават интересите на собствената им група (например при заетост, получаване на социална помощ). Но също така като онези, които имат нужда от помощ, за да започнат да живеят по начин, приближаващ се до начина на живот на превъзходната група. В тази фаза членовете на малцинствени групи се опитват да защитят собственото си преживяване на идентичност от заплахата на асимилацията. Разрешаването на тази фаза подразбира признаването на човечността равностойно на всички хора, независимо от различията.

Анализ на получените резултати за фазата на защита, зависи променлива 4. Нуждая се да защитавам своите културни практики и традиции, когато се срещам с човек от българска, гръцка, македонска, румънска, сръбска и турска култура (всеки партньор ще премахне името на своята нация от списъка тук), показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група респонденти е 3,22 при стандартно отклонение от 1,099 (виж таблицата по-долу). За този въпрос респондентите от Румъния имат най-ниска стойност на аритметичното средно - 2,67, последвани от респондентите от България (3,02) и Турция (3,05). Разгледани в сравнение с

резултатите за предишната зависима променлива, респондентите от Румъния и България само си сменят местата и заедно с респондентите от Турция все още са единствените три групи, които записват по-ниски от средните резултати за тези две твърдения в отношение на стойността на аритметичното средно за цялата група. По-високи от средните резултати са записани от респондентите от Сърбия (3,32), Гърция (3,38) и особено от респондентите от Северна Македония (3,91). Ако разгледаме размаха между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-голямото аритметично средно (Северна Македония, 3,91) е с 32% по-високо от най-ниското аритметично средно (Румъния, 2,67).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.02	0.990	149
Greece	3.38	1.071	111
N. Macedonia	3.91	0.987	113
Romania	2.67	0.927	108
Serbia	3.32	1.026	121
Turkey	3.05	1.208	116
Total	3.22	1.099	718

4 I need to defend my cultural practices and traditions when I meet with a person from Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures (each partner will remove their nation's name from the list here).

Получените резултати потвърждават, че респондентите от Румъния, България и Турция формират група, която в това отношение, в рамките на цялата група респонденти, по-малко се сблъсква с желанието за етноцентрична защита срещу влиянието на онези различия, които

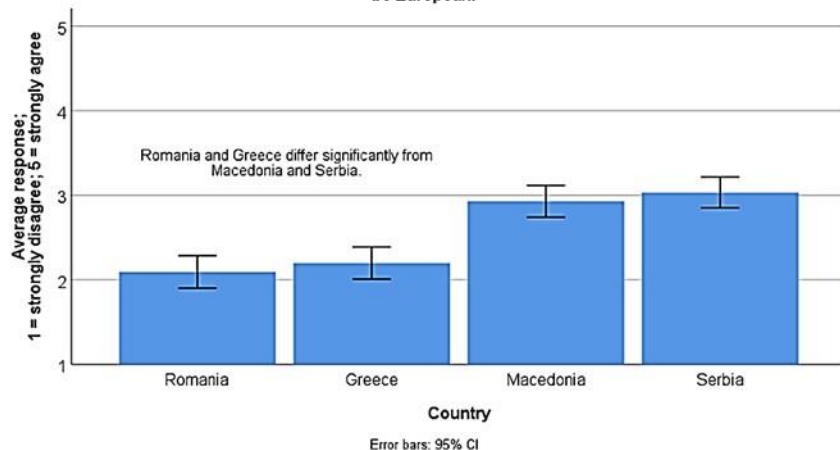
възприемат като заплаха за собственото си светогледство и идентичност (виж графиката вляво). Още, по отношение на този аспект на межкултурната чувствителност, респондентите от Сърбия, Гърция и, особено, Северна Македония се оказват в ситуация, при която често прибегват до негативна оценка на "другите" в защита на собственото си светогледство и идентичност. Резултатите показват, че те са по-неспособни от другите респонденти да

възприемат определени, очевидни културни различия. По същия начин категориите, които те са формирали в този процес, са по-обща в сравнение с аналозите на другите групи и с по-малко развито разбиране за стойността и влиянието на контекста, в който са възникнали различията. Също така, трябва да се отбележи, че разрешаването на тази фаза подразбира признаване на човечност в равна степен на всички хора, независимо от различията.

Анализ на получените резултати за фазата на защита, зависима променлива 5. По-добре е да си българин/гърк/македонец/румънец/сърбин/турчин (всеки партньор посочва тук) отколкото да си европеец, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група отговори е 2,79 при стандартно отклонение от 1,169 (виж таблицата по-долу). Разглеждайки по отделни групи респонденти, най-ниската стойност на аритметичното средно е записана от респондентите от Румъния (2,09), докато под средните стойности в сравнение със средната стойност за цялата група са записани и от респондентите от Гърция (2,20). Всички останали групи респонденти имат по-висока стойност спрямо средната за цялата група, именно: Северна Македония - 2,93; Турция - 2,98; Сърбия - 3,03; и България - 3,30. Ако разгледаме размаха между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-голямото аритметично средно (България, 3,30) е с 37% по-високо от най-малкото аритметично средно (Румъния, 2,09).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.30	1.085	148
Greece	2.20	0.861	111
N. Macedonia	2.93	0.997	113
Romania	2.09	0.849	108
Serbia	3.03	1.271	121
Turkey	2.98	1.312	116
Total	2.79	1.169	717

5 It is better to be Bulgarian/Greek/Macedonian/Romanian/Serbian/Turkish (each partner specifies here) than to be European.

Получените данни показват, че респондентите от Румъния също са в ситуация, при която по-малко се сблъскват с желанието за етноцентрична защита срещу влиянието на тези различия, които се възприемат като заплаха за собственото им светогледство и идентичност (виж графиката вляво).

Тук те се присъединяват към респондентите от Гърция, което значително променя позицията им по отношение на позицията, която им беше присвоена в рамките на предишните две зависими променливи. При този случай, се променя значително позицията на респондентите от България и Турция, които бележат по-ниски стойности на аритметичното средно за предишните две зависими променливи. Сега те са класифицирани в група, която по-често прибегва до негативна оценка на "другите" в защита на своето собствено светогледство и идентичност. Тези двусмислени резултати за България и Турция изискват по-подробно разглеждане на позициите на България и Турция в тази фаза на развитието на межкултурната чувствителност² при разработване на стратегия за решаване на тази фаза. Що се отнася до позицията на Северна Македония и Сърбия, те са съвместими с позициите, постигнати в рамките на предишните две зависими променливи.

2. Фаза на минимизация

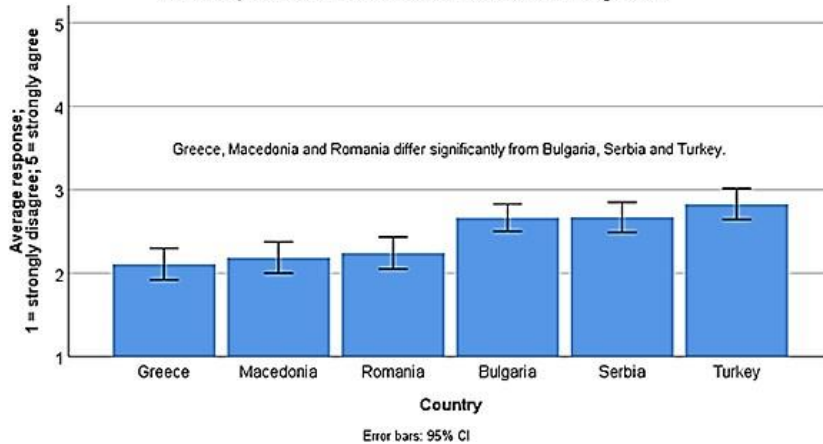
Анализът на получените данни за Фазата на минимизация, Зависима променлива 6: Културните различия между моята и европейските култури са минимални и могат да бъдат пренебрегнати или пропуснати в комуникацията и взаимодействията, показва, че резултатите съдържат несъответствия, които са резултат от противоречията в формулирането на въпрос № 6 от въпросника "Аз и Европа". Дескриптивните статистики за зависима променлива 6 са дадени в таблицата вляво. Ето защо този аспект на развитието на межкултурната чувствителност на респондентите ще бъде осветен от анализа на резултатите и интерпретацията на други въпроси, свързани с фазата на минимизация.

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.28	1.108	149
Greece	3.08	0.964	111
N. Macedonia	2.92	1.062	113
Romania	3.11	1.053	108
Serbia	2.98	1.095	121
Turkey	2.78	1.200	116

Анализът на получените данни за Фазата на минимизация, Зависима променлива 7: Разликите в ценностите, убежденията, обичаите, традициите и практиките между българската, гръцката, македонската, румънската, сръбската и турската култури са малки и несъществени, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група е 2.47, със стандартно отклонение от 1.046 (виж таблицата вляво). Наблюдавани по отделни групи от респондентите, респондентите от Гърция (2.11), Северна Македония (2.19) и Румъния (2.24) записват най-ниската, и в същото време под средната, стойност на аритметичното средно. Данни за други групи от респонденти показват, че респондентите от България (2.66), Сърбия (2.67) и Турция (2.83) имат по-високи от средната резултати. Ако погледнем диапазона между стойностите на дадените аритметични средни, по този въпрос най-голямото аритметично средно (Турция, 2.83) е с 25.5% по-високо от най-малкото аритметично средно (Гърция, 2.11).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	2.66	1.011	149
Greece	2.11	0.994	111
N. Macedonia	2.19	0.892	113
Romania	2.24	1.003	108
Serbia	2.67	0.995	121
Turkey	2.83	1.159	116
Total	2.47	1.046	718

7 Differences in values, beliefs, customs, traditions and practices between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian and Turkish cultures are small and insignificant.

Получените данни показват, че респондентите от Гърция, Северна Македония и Румъния по-рядко от другите респонденти се оказват в ситуация, където те минимизират и дори багателизират различията между хората, или прекалено подчертават сходностите и универсалността на различните явления. Това по-често се

изразява от респондентите от Сърбия, България и Турция. Характерно за всички респонденти, които са в тази стадия на развитие на межкултурната чувствителност, е че те могат да се проявяват от гледна точка, че културата е второстепенна с оглед на биологичните сходства между хората, или че всички хора са сходни по отношение на техните нужди, мотивация за постигане на успех, стремеж към свободата и индивидуалността, религиозен опит и т.н. Безспорно, проявата на тези гледни точки е по-присъща на респондентите с по-висока стойност на аритметичното средно, а в този случай те са респондентите от Сърбия, България и Турция. Това също важи и за използването на различни икономически, религиозни, политически и психологически понятия, които се прилагат в най-различни ситуации (напр. "всички хора са деца на Бог", "всеки би искал да живее в демокрация" и т.н.), където се пренебрегва, че и тук става въпрос за навлагане на собствената културна рамка за справяне. Разрешаването на тази фаза подразбира преминаване от позиция, в която собствената ни култура се възприема като централна за изпитването на реалността, към позиция, в която тя се поставя в контекста на съществуването на други култури, които представляват алтернативни и равно стойностни начини за възприемане на реалността.

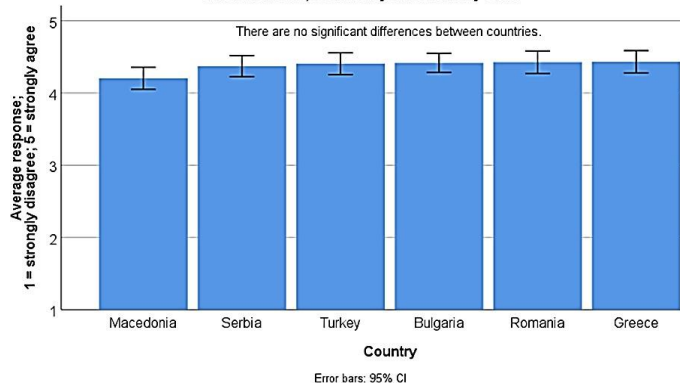
3. Фаза на приемане

Анализът на получените данни за фазата на приемане, зависи променлива 8: когато общувам с хора от европейски култури, се опитвам да разбера и уважавам техните ценности, убеждения и поведение, дори ако те са различни от моите, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група респонденти е 4,38, със стандартно отклонение от 0,826. Наблюдавани по отделни групи респонденти, респондентите от Северна Македония (4,20) и Сърбия (4,37) посочиха малко по-ниска стойност на аритметичното средно. Други групи респонденти записват стойности над средното, а именно: Турция – 4,41; България – 4,42; Гърция и Румъния -

4,43. Ако разгледаме различията между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-голямото аритметично средно (Гърция и Румъния, 4,43) е само с 5% по-високо от най-малкото аритметично средно (Северна Македония, 4,20).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	4.42	0.772	149
Greece	4.43	0.816	111
N. Macedonia	4.20	0.918	113
Romania	4.43	0.919	108
Serbia	4.37	0.672	121
Turkey	4.41	0.854	116
Total	4.38	0.826	718

8 When interacting with people from European cultures, I try to understand and respect their values, beliefs, and behaviours, even if they differ from my own.

Получените данни показват, че респондентите имат еднородно възприемане на културните разлики. Според резултатите за тази зависима променлива, те възприемат собствената си култура и светоглед (убеждения, стойности, норми) като нещо толкова сложно, колкото и всяка друга култура (вж. диаграмата по-долу).

Това означава, че респондентите ясно различават разликите по отношение на поведение, норми, регулиращи поведението, както и ключовите стойности. Това също така означава, че те разбират и оценяват наличните разлики в стойностите, т.е. самият "стойностев релативизъм". Когато те оценяват отрицателно действията на другите хора, те осъзнават, че човекът или групата, които оценяват отрицателно, са толкова сложни, колкото и те самите. Те също така разбират, че разликите, които те оценяват отрицателно от гледна точка на друга култура, могат да бъдат оценени положително, и че това също е законно и разбираемо разрешение. Хората на този етап често имат опита на "етична парализа" като последствие от приемането на позицията на стойностева релативност.

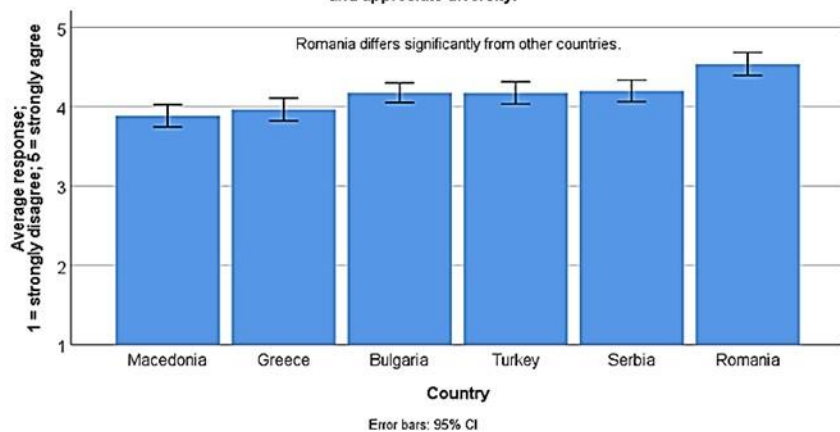
Анализът на получените данни за фазата на приемане, зависима променлива 9: Когато се сблъскам с културни разлики между българската, гръцката, македонската, румънската, сръбската и турската култура, се опитвам да намеря общо поле и да ценя разнообразието, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група е 4.15, при стандартно отклонение от 0.790 (виж таблицата). Разглеждани по групи, респондентите от Северна Македония (3.88) и Гърция (3.96) записаха по-ниски от средните стойности на аритметичното средно, докато по-високи от средните стойности бяха записани от респондентите от Турция и България (4.17), Сърбия (4.20) и, особено, Румъния (4.54). Ако разгледаме размаха между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-голямото аритметично средно (Румъния, 4.54) е с 16% по-високо от най-малкото аритметично средно (Северна Македония, 3.88).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	4.17	0.777	149
Greece	3.96	0.762	111
N. Macedonia	3.88	0.853	113
Romania	4.54	0.603	108
Serbia	4.20	0.737	121
Turkey	4.17	0.837	116
Total	4.15	0.790	718

В контраст с резултатите, получени за предишната зависима променлива, данните за тази зависима променлива показват, че в рамките на цялата група респонденти има определени разлики в способността да приемат разнообразие. В този смисъл, данните, получени за тази зависима променлива, показват, че респондентите от Румъния (предимно), а след това и респондентите от Сърбия, България и Турция, имат малко по-голяма способност да приемат културни разлики в сравнението с респондентите от Северна Македония и Гърция. Именно те възприемат собствената си култура и светоглед (убеждения, стойности, норми) с малко по-

голяма пълнота от другите като нещо толкова сложно, колкото и всяка друга култура (виж диаграмата по-долу). Това означава също, че в сравнение с респондентите от Северна Македония и Гърция, те ясно различават разликите по отношение на поведение, норми, регулиращи поведението, както и ключовите стойности. Освен това това означава, че те имат малко по-пълно разбиране и малко по-голяма оценка на наличните разлики в стойностите, тоест самият "стойностев релативизъм". Когато отрицателно оценяват действията на другите хора, те имат малко по-развито осъзнаване, че човекът или групата, които оценяват отрицателно, са толкова сложни, колкото и те самите. Също така те имат малко по-ясно разбиране, че разликите, които оценяват отрицателно от гледна точка на друга култура, могат да бъдат оценени положително, и че това също е законно и разбираемо разрешение. Респондентите от Северна Македония и Гърция по-често изпитват "етична парализа" като

9 When confronted with cultural differences between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures (each partner will remove their nation's name from the list here), I try to find common ground and appreciate diversity.

последствие от приемането на позицията на стойностева релативност. Следва да се отбележи, че в рамките на тази зависима променлива имаше промяна в оригиналното положение на Гърция, което сочи необходимостта от по-подробно изследване на причините за това.

5. Фаза на адаптация

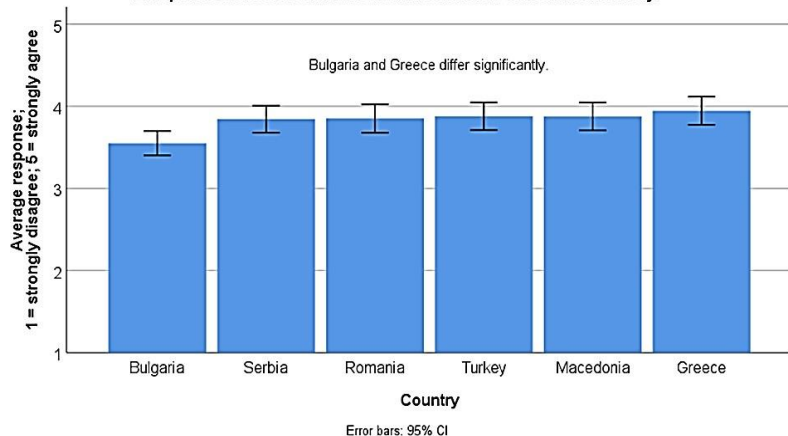
Анализ на получените данни за фаза на адаптация, зависима променлива 10, показва, че е от съществено значение да адаптирам и коригирам моето комуникация и поведение при взаимодействие с хора от европейски култури, за да комуникирам и сътруднича с тях ефективно. Стойността на аритметичното средно за цялата група е 3.81, със стандартно отклонение от 0.928 (виж таблицата по-долу). Спрямо групите на изпитване, стойности на аритметичното средно, които са по-високи от средната, се записват от всички групи на изпитвани, с изключение на изпитваните от България (3.55). Изпитваните от Гърция (3.95) записват най-високата стойност на аритметичното средно за тази зависима променлива, последвани от изпитваните от Северна Македония и Турция (3,88), Румъния (3.85) и Сърбия

(3.84). Ако гледаме диапазона между стойностите на дадените аритметични средни, при този въпрос най-голямото аритметично средно (Гърция, 3.95) е с 10% по-високо от най-ниското аритметично средно (България, 3.55).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.55	0.955	149
Greece	3.95	0.872	111
N. Macedonia	3.88	0.825	113
Romania	3.85	1.012	108
Serbia	3.84	0.904	121
Turkey	3.88	0.938	115
Total	3.81	0.928	717

Получените данни показват, че респондентите започват да изграждат разбиране за разнообразието, характерно за други културни рамки, и да развиват компетенции във взаимодействието с хора, чиито културни корени са различни. Респондентите от Гърция са малко по-напреднали по този път, следвани от групи респонденти от Северна Македония и Турция, както и респонденти от Сърбия. Според получените данни, респондентите от България са малко зад средното за групата на респондентите по отношение на това.

10 It is essential to adapt and adjust my communication and behaviour when interacting with people from European cultures to communicate and collaborate with them effectively.

В този сложен процес се установява общо културно значение. Ако той продължава непрекъснато, тогава ще бъде създадена база за развитие на бикултурализъм, т.е. мултикултурализъм. От решаващо значение в този процес е да се развие способността да се разбира чуждия светоглед, който е същността на емпатията. Следващата стъпка в този

процес е взаимната адаптация, където културните актьори могат да се преживеят себе си в "чужди обувки", като запазват своята собствена идентичност.

Анализът на получените данни за фаза на приемане, зависима променлива 11, показва, че в моите взаимодействия с хора от български, гръцки, македонски, румънски, сръбски и турски култури, имам склонност да адаптирам поведението си или стил на комуникация, за да се впиша в тези култури, като избягвам моите културни практики и очаквания. Стойността на аритметичното средно за цялата група е 2.87, със стандартно отклонение от 1.051 (виж таблицата). Наблюдавани по групи на респонденти, най-високата аритметична стойност е записана от респондентите от България (3.36), последвани от респондентите от Румъния (3.02) и Сърбия (2.90). Респонденти от Северна Македония и Гърция записват по-ниски стойности от средната. Във въпроса свързан с най-голямото аритметично средно (България, 3.36) е с 27% по-високо от най-ниското аритметично средно (Северна Македония, 2.46).

Получените данни за тази зависима променлива са базирани на противоречивото прилагане на анкетата "Аз и Европа" в определени етапи от работата. Поради тези причини, правилното им тълкуване не е възможно. В дадената ситуация, знанията за характеристиките на межкултурната чувствителност на респондентите, които са получени в рамките на разглеждането на зависимата променлива № 10.

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.36	1.000	149
Greece	2.80	1.025	111
N. Macedonia	2.46	0.982	113
Romania	3.02	0.995	108
Serbia	2.90	1.060	121
Turkey	2.54	0.976	115
Total	2.87	1.051	717

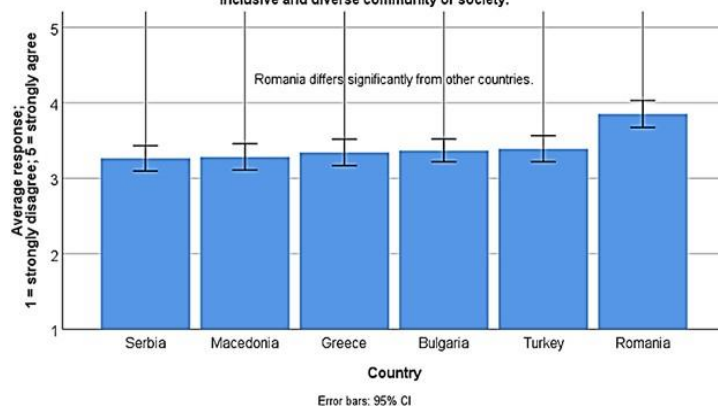
6. Фаза на интеграция

Анализът на получените данни за Фаза на интеграция, Зависима променлива 12. Интегрирането и включването на елементи от европейски култури в моите собствени е

ключово за изграждане на по-включваща и разнообразна общност или общество, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група е 3.41, със стандартно отклонение от 0.960 (виж таблицата вляво). Наблюдавани по отделни групи на респонденти, стойността, която е над средната, се регистрира само от респондентите от Румъния, докато всички други групи записват стойности, които са под средната за цялата група, а именно: Турция - 3.39; България - 3.37; Гърция - 3.34; Северна Македония - 3.28; Сърбия - 3.26. В този въпрос най-голямото аритметично средно (Румъния, 3.85) е с 15% по-високо от най-малкото аритметично средно (Сърбия, 3.26).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.37	1.022	149
Greece	3.34	0.889	111
N. Macedonia	3.28	0.891	113
Romania	3.85	0.759	108
Serbia	3.26	1.023	121
Turkey	3.39	1.006	115
Total	3.41	0.960	717

12 Integrating and incorporating elements from European cultures into my own is crucial to building a more inclusive and diverse community or society.

Получените данни показват, че респондентите от Румъния са в състояние да наблюдават различни ситуации и виждания на света от различни културни рамки. Те могат, в зависимост от обстоятелствата, да се движат от един културен контекст към друг. Повече развитие на межкултурната чувствителност

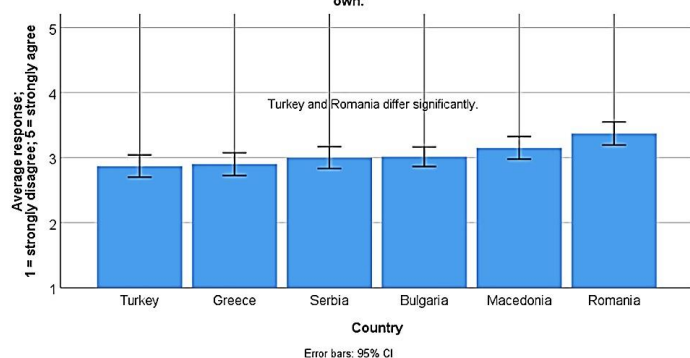
на тази група респонденти върви в посока на реално межкултурно посредничество и създаване на условия за действие в различни, културно оформени, виждания на света. Във връзка с тази позиция (виж графиката вдясно), другите респонденти очакват по-

нататъшни усилия за интегриране на различни културни гледни точки в едно. От своя страна, това говори за взаимно съвместимите позиции на тези две групи респонденти. Това е възможност да се задоволят потребностите на межкултурното обучение на едната и другата група в рамките на общото ангажиране.

Анализът на получените данни за Фаза на интеграция, зависима променлива 13 - "Тъй като българската, гръцката, македонската, румънската, сръбската и турската култура се пресичат и взаимно повлияват по отношение на езика, обичаите, традициите и стойностите, аз се опитвам да интегрирам аспекти от тези култури в моята собствена", показва, че аритметичната стойност за цялата група респонденти е 3.05, със стандартно отклонение от 0.948 (виж таблицата по-долу). Търсените по групи на респонденти, респондентите от Румъния (3.37) и Северна Македония (3.15) записват стойност, която е над средната на аритметичната средна стойност за тази променлива. Други групи респонденти имат по-малко от средните резултати в това отношение, а именно: България (3.01), Сърбия (3.00), Гърция (2.90) и Турция (2.87). Ако разгледаме диапазона между стойностите на дадените аритметични средни, в този въпрос най-голямото аритметично средно (Румъния, 3.37) е 15% по-високо от най-малкото аритметично средно (Турция, 2.87).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.01	0.966	149
Greece	2.90	0.981	111
N. Macedonia	3.15	0.837	113
Romania	3.37	0.849	108
Serbia	3.00	0.944	120
Turkey	2.87	1.018	116
Total	3.05	0.948	717

13 Since Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures intersect and influence each other in terms of language, customs, traditions, and values, I try to integrate aspects of these cultures into my own.

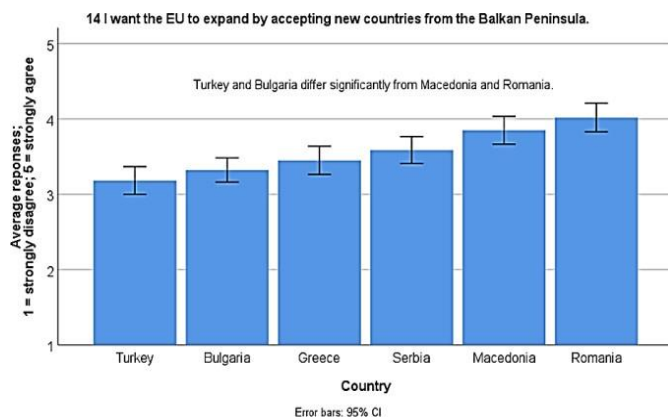

Получените резултати показват, че дори с тази зависима променлива, респондентите от Румъния заемат водеща позиция, когато става въпрос за способността да се премине от една културна рамка към друга. В това отношение, респондентите от Северна Македония се присъединяват към тях. Позицията на другите

групи респонденти е не променена спрямо тази, определена в рамките на разглеждането на зависимата променлива 12.

Анализът на получените данни за фазата на интеграция, зависима променлива 14: Искам ЕС да се разшири чрез приемане на нови страни от Балканския полуостров показва, че стойността на средноаритметичната стойност за цялата група респонденти е 3,55 със стандартно отклонение от 1.041 (вижте таблицата по-долу). Наблюдавани по групи респонденти, респондентите от Румъния (4,02), Северна Македония (3,85) и Сърбия (3,59) регистрират над средната стойност на средноаритметичната стойност. Други групи респонденти отбелязват стойности под средните, а именно: Гърция (3,45), България (3,32) и Турция (3,18). В този въпрос най-голямата средна аритметична (Румъния, 4,02) е с 18% по-висока от най-малката средна аритметична (Турция, 3,18).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.32	0.864	149
Greece	3.45	0.970	111
N.Macedonia	3.85	1.063	113
Romania	4.02	0.710	108
Serbia	3.59	1.202	121
Turkey	3.18	1.144	115
Total	3.55	1.041	717

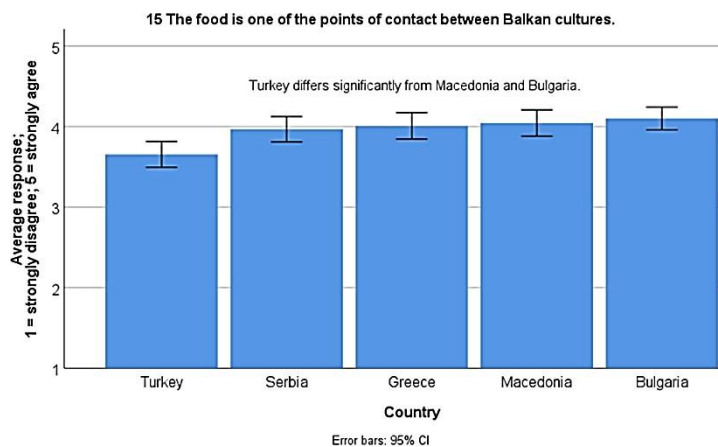

Получените данни потвърждават водеща позиция на респондентите от Румъния по отношение на способността да действат от множество културни рамки. Респондентите от Северна Македония и Сърбия показват малко по-ниско, но все пак над средното ниво на межкултурна чувствителност в това отношение. Позицията на останалите групи респонденти по този сегмент от континуума

"етноцентризъм-етнорелативизъм" остава непроменена спрямо предишните разглеждания.

Анализ на получените данни за фаза на интеграция, Зависима променлива 15: Храната е една от точките на пресичане между балканските култури, показва, че стойността на аритметичното средно за петте групи респонденти е 3.96, със стандартно отклонение от 0.893 (виж таблицата по-долу). Ако разгледаме групите респонденти, стойности над средното на аритметичните средни по този въпрос се записват от всички групи, с изключение на респондентите от Турция (3.66). Респондентите от България (4.10) са на първо място, последвани от респондентите от Северна Македония (4.04), Гърция (4.01) и Сърбия (3.97) имат най-висок резултат за тази зависима променлива. В този въпрос най-голямото аритметично средно (България, 4.10) е с 10% по-високо от най-малкото аритметично средно (Турция, 3.66).

Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	4.10	0.921	149
Greece	4.01	0.757	111
N.Macedonia	4.04	0.849	113
Serbia	3.97	0.836	121
Turkey	3.66	1.014	116
Total	3.96	0.893	610

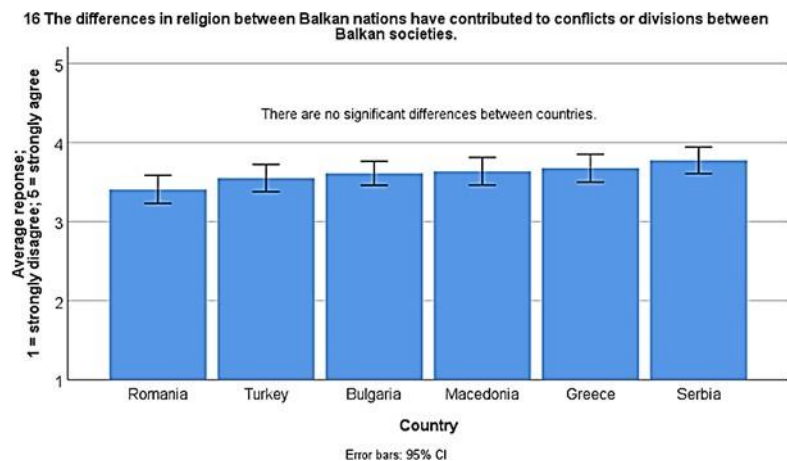
Получените данни предимно говорят за етноцентричната позиция на респондентите от Турция. Това е присъствено на всички точки, в рамките на които се разглежда този сегмент от въпроса за межкултурната чувствителност на младите хора от България, Турция, Гърция, Северна

Македония, Румъния и Сърбия (виж графиката вдясно). Получените данни предимно говорят за етноцентричната позиция на респондентите от Турция. Това е присъствено на всички точки, в които се разглежда този сегмент от въпроса за межкултурната чувствителност на младежите от България, Турция, Гърция, Северна Македония, Румъния и Сърбия (виж графиката вляво).

Анализ на получените данни за фазата на интеграция, зависи променлива 16: Различията в религията между балканските нации допринасят за конфликти или разделения между балканските общества, показва, че стойността на аритметичното средно за цялата група е 3.61, със стандартно отклонение от 0.947 (виж таблицата вляво). В групите респонденти, групите от Сърбия (3.78), Гърция (3.68), Северна Македония (3.64) и България (3.61) записват стойности над средното или средното аритметично средно. Респондентите от Румъния (3.41) и Турция (3.55) записват стойности под средното аритметично средно. Ако разгледаме обхвата между стойностите на дадените аритметични средни, в този въпрос най-голямото аритметично средно (Сърбия, 3.78) е с 10% по-високо от най-малкото аритметично средно (Румъния, 3.41).

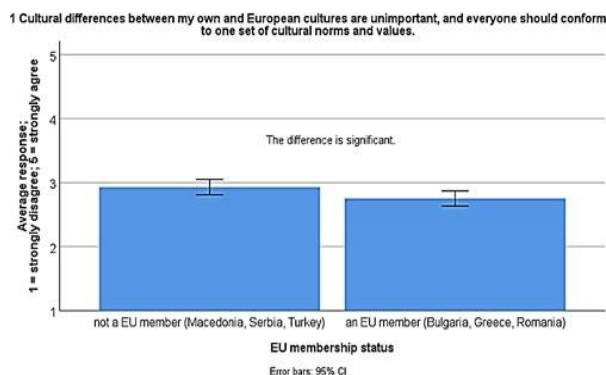
Country	Mean	Std. Deviation	N
Bulgaria	3.61	0.928	149
Greece	3.68	0.936	111
N.Macedonia	3.64	0.936	113
Romania	3.41	0.918	108
Serbia	3.78	0.899	121
Turkey	3.55	1.041	116
Total	3.61	0.947	718

Получените данни изискват по-подробен анализ на промените в "етнорелативната" позиция на респондентите. Резултатите за тази зависима променлива доведоха до пълна замяна на основните групи на участниците, спрямо предишно описаната ситуация.

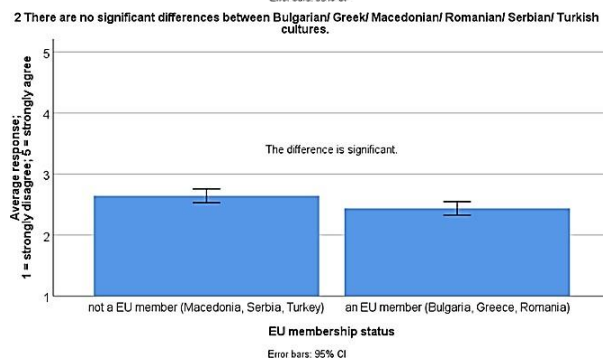

4.2 Интеркултурната чувствителност по отношение на членството в ЕС

1. Етап на отричане

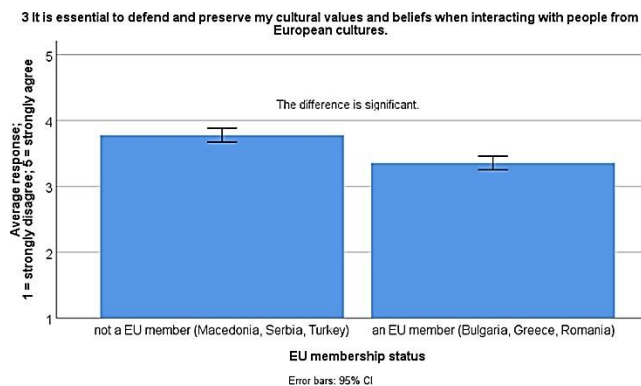
Получените данни за зависимите променливи № 1 и № 2 (вижте графиките вляво) предполагат, че младите хора от страните-членки на ЕС имат по-силно преживяване на културното многообразие в сравнение с връстниците си от нечленки на ЕС.

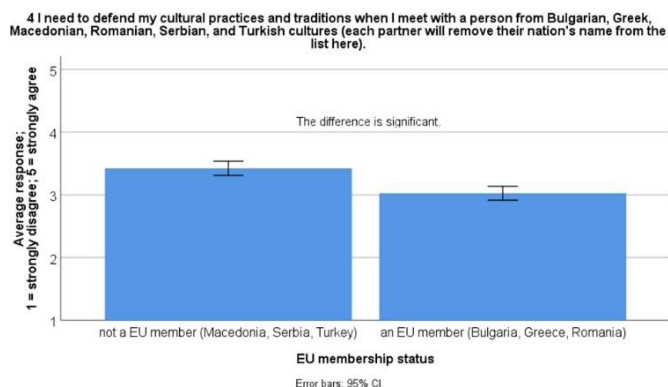
Основното препятствие за развитието и въпросът, които трябва да бъдат решени на този етап, е наклонността да се избягват културните разлики. Това е последица от малкия брой и недостатъчно специфични категории за концептуализиране на преживяванията с културни разлики. Съвместимата позиция на двете основни групи респонденти осигурява възможност за съвместно ангажиране с цел

постигане на напредък в развитието на интеркултурната чувствителност на двете групи.

Етап на защита

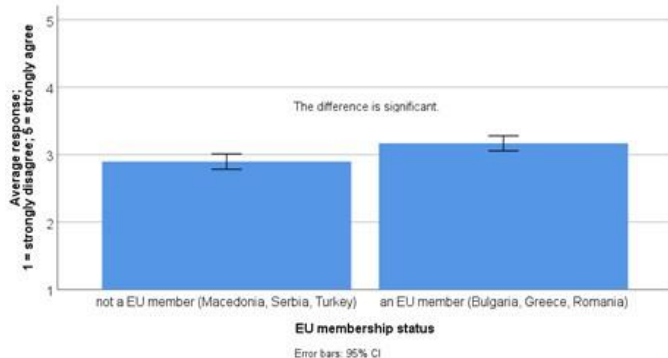
Получените данни за зависимите променливи № 3, № 4 и № 5 (вижте графиките вдясно и по-долу) предполагат, че респондентите от България, Румъния и Гърция, в сравнение с респондентите от Турция, Северна Македония и Сърбия, значително по-малко прибегват до етноцентрична защита срещу влиянието на тези разлики, които се възприемат като заплаха за собственото им светоглед и идентичност (вижте графиката вляво).

Това означава, че респондентите от нетленки на ЕС значително по-често прибегват до негативното оценяване на "другите" в защита на собственото си светоглед и идентичност. Същността е, че респондентите от тези страни са недостатъчно подготвени да възприемат определени, очевидни културни разлики, особено когато се сравнят с респондентите от страни членки на ЕС (вижте графиката вляво). Категориите, които те са сформирали в този процес, са значително по-общи в сравнение с аналогични в други групи и с по-малко развито разбиране за стойностите и влиянието на контекста, в който са възникнали разликите. Членовете на тези групи респонденти по-често се оказват в ситуация, в която възприемат "другите" като тези, които по някакъв начин застрашават интересите на собствената им група (например, по отношение на заетост, получаване на социална помощ). Съвместимата позиция на двете основни групи респонденти предоставя възможност за съвместно ангажиране за постигане на напредък в развитието на интеркултурната чувствителност на двете групи.

3. Етап на минимизация

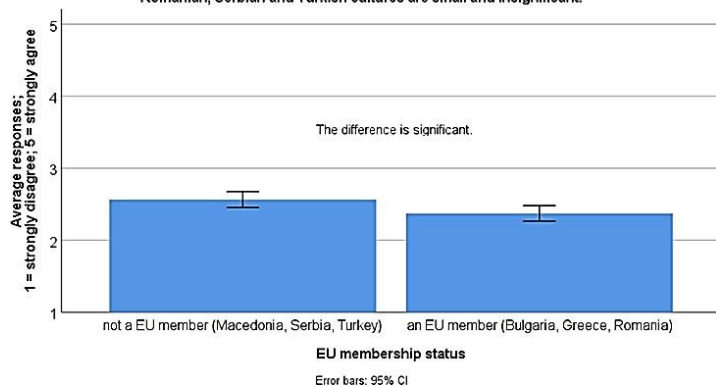
6 Cultural differences between my own and European cultures are minimal and can be ignored or overlooked in communication and interactions.

Получените данни за зависимите променливи № 6 и № 7 (вижте графиките вляво) предполагат, че респондентите от нетленки на ЕС значително по-често се намират в ситуация, в която те умалват, и дори банализират разликите между хората, или прекалено подчертават подобията и универсалността на различни явления. При това

те значително по-често аргументират от позицията, че културата е от второстепенно значение в сравнение с биологичните подобия между хората, или че всички хора са подобни по отношение на нуждите, които имат, мотивацията за успех, стремежа към свобода и индивидуалност, религиозни опити и т.н.

7 Differences in values, beliefs, customs, traditions and practices between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian and Turkish cultures are small and insignificant.

Решението на този етап предполага преминаване от позицията, където собствената култура се възприема като централна за изпитване на реалността, към позиция, където тя се поставя в контекста на съществуването на други култури, които представляват алтернативни и равноценни начини за виждане на реалността. Взаимното

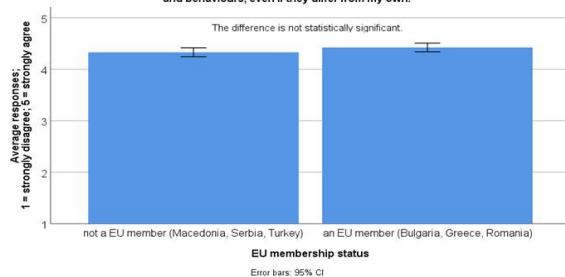
сътрудничество между двете основни групи в подобряването на интеркултурната чувствителност отваря възможност за напредък на двете.

4. Етап на приемане

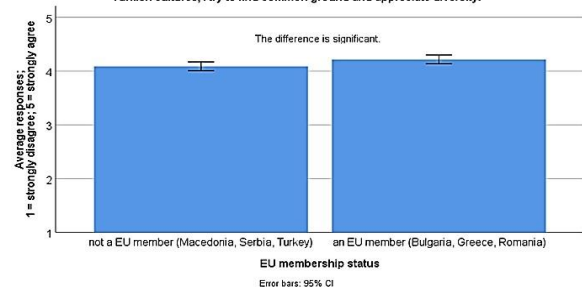
Получените данни за зависимите променливи №8, №9 и №10 (вижте графиките по-долу) предполагат, че респондентите от страни членки на ЕС изпитват собствената си култура и светоглед (убеждения, ценности, норми) като нещо равно на сложност на всяка друга култура. Те до известна степен по-ясно от своите връстници от нетленки на ЕС възприемат разлики по отношение на поведение, норми управляващи поведение, както и ключови ценности. Също така,

те проявяват малко по-добро разбиране и по-голяма оценка на съществуващите разлики в ценностите, или самия "ценностен релативизъм". Когато оценяват негативно действията на другите, те имат малко по-ясна идея, че човекът или групата, която те оценяват негативно, е толкова сложна колкото и тяхната собствена. Те естествено разбират, че разликите, които се оценяват негативно, от гледна точка на друга култура, могат да бъдат оценени положително, и че това също е закономерна и разбираема позиция. Накрая, те по-рядко се сблъскват с феномена на "етична парализа", която е следствие от приемането на позицията на ценностната релативност.

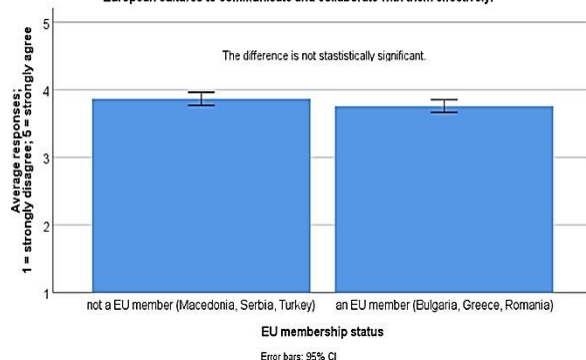
8 When interacting with people from European cultures, I try to understand and respect their values, beliefs, and behaviours, even if they differ from my own.

9 When confronted with cultural differences between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures, I try to find common ground and appreciate diversity.

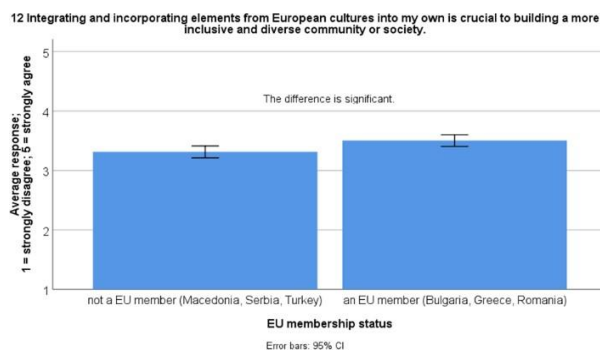
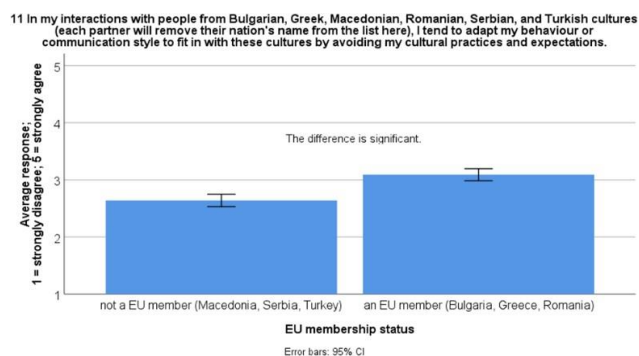
10 It is essential to adapt and adjust my communication and behaviour when interacting with people from European cultures to communicate and collaborate with them effectively.

5. Етап на адаптация

Получените данни за зависимите променливи №11 и №12 (вижте графиките по-долу) предполагат, че респондентите от страни-членки на ЕС се отличават в изграждането на разбиране за многообразието, характерно за други културни рамки. Те, значително повече от своите връстници от нетленки на ЕС, са били ангажирани с процеси, в които се развиват компетенции за взаимодействие с хора от различен културен произход. В този сложен процес, те са научили нови начини на поведение, които са по-съобразени с различни светогледи, и които

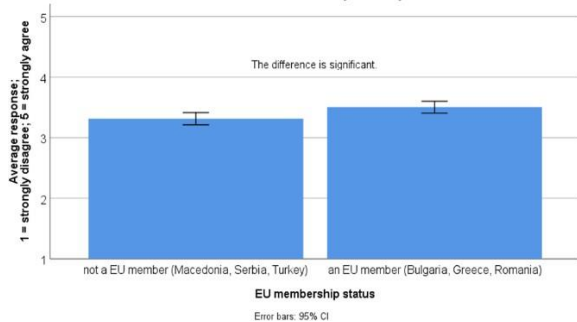
са добавени към личния им репертоар на поведение. Също така, в този процес, те са придобили способността на емпатия, т.е., разбиране на чужд светоглед, способността да изживеят ситуация, различна от тази, която е в съответствие с тяхната собствена културна идентичност. И накрая, те - до по-голяма степен от своите връстници от нетленки на ЕС - могат да разчитат на множество културни рамки.

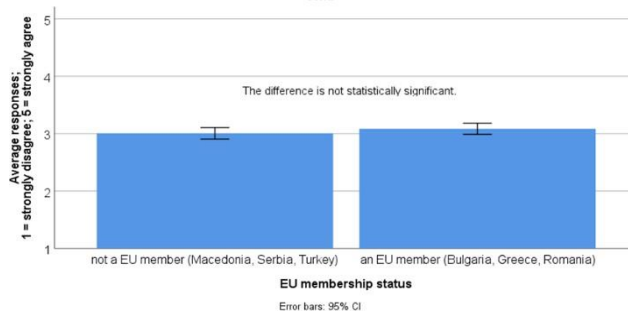
6. Фаза на интеграция

Получените данни за зависимите променливи №12, №13, №14, №15 и №16 (вижте графиките по-долу) предполагат, че респондентите от страни-членки на ЕС, повече от своите връстници от Сърбия, Северна Македония и Турция, се опитват да интегрират различни културни перспективи в една. Това включва постоянно съмнение в собствената им идентичност във връзка с опита, придобит във живота. В такава променлива №15 не съдържат отговорите на респондентите от Румъния (не е въведено в анкетата), и че със зависимата променлива №16 получаваме резултати, където две основни групи от респонденти сменят предишните си позиции по "етноцентричен - етнорелативен" континуум. като "не принадлежи към никаква култура, където той/тя става аутсайдер". Постигането на това състояние позволява истинско межкултурно посредничество и възможността да действа в различни, формирани от културата, възгледи на света. Тук също трябва да се подчертае, че данните за зависима променлива № 15 не съдържат отговори от респонденти в Румъния (не са въведени във въпросника) и че с зависима променлива № 16 получаваме резултати, при които двете основни групи респонденти се разменят предишните им позиции в континуума "етноцентрично-етнорелативен".

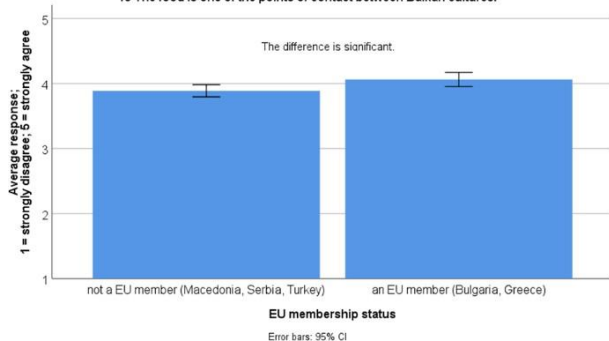
12 Integrating and incorporating elements from European cultures into my own is crucial to building a more inclusive and diverse community or society.

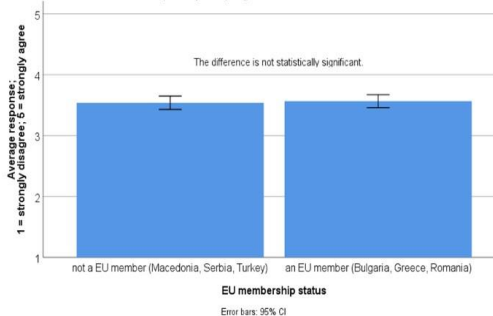
13 Since Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures intersect and influence each other in terms of language, customs, traditions, and values, I try to integrate aspects of these cultures into my own.

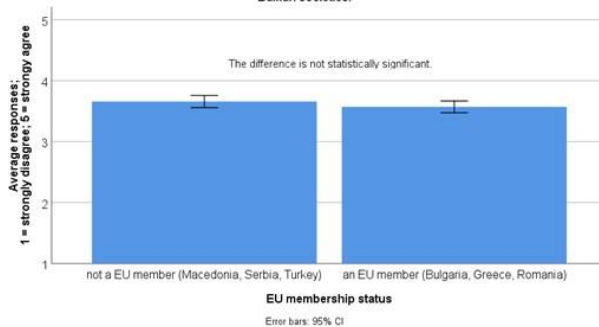
15 The food is one of the points of contact between Balkan cultures.

14 I want the EU to expand by accepting new countries from the Balkan Peninsula.

16 The differences in religion between Balkan nations have contributed to conflicts or divisions between Balkan societies.

4.3 Интеркултурната чувствителност през отношението към държавната принадлежност и членство в ЕС

Получените данни за зависимите променливи №17, №18 и №19 осветляват характеристиките/различията на межкултурната чувствителност на респондентите от гледна точка на Фазата на интеграция на модела на Bennett. Анализът на получените данни за зависима променлива №17 от гледна точка на държавната принадлежност (вижте диаграмата по-долу) показва, че във всички групи на респонденти, факторът Икономическо сътрудничество

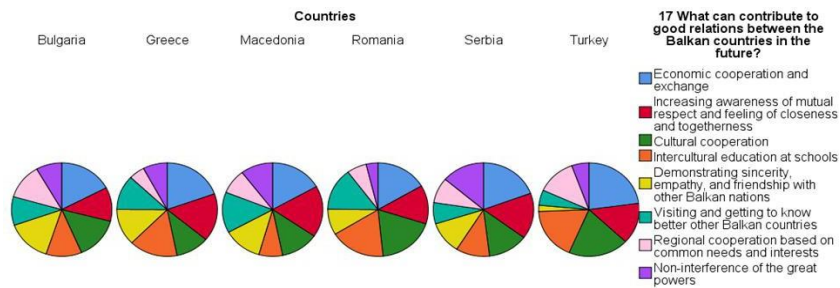
и обмяна е признат като доминантен (България, Гърция, Сърбия и Турция) или един от най-важните (Румъния, Северна Македония) за установяване на добри междудържавни взаимоотношения на Балканите в бъдеще. Приносът на фактора Увеличаване на осъзнаването за взаимно уважение и усещане за близост и единство също е признат като един от ключовите фактори, като респондентите от Северна Македония го смятат за най

важен. Факторът Културно сътрудничество е признат като най-важен от респондентите от Румъния, докато всички други групи от респонденти го считат за един от най-важните. Межкултурното образование в училищата също е високо оценено от всички групи респонденти, особено от тези от Турция и Румъния, като фактор за установяване на добри международни отношения на Балканите в бъдеще. Факторът Демонстриране на искреност, емпатия и приятелство с другите балкански нации е признат от почти всички групи респонденти като един от много важните за установяване на добри международни отношения на Балканите. Факторът Ненамесата на великите сили е признат от респонденти от Сърбия и Северна Македония, но до значителна степен също и от респонденти от България и Гърция, като един от най-важните за бъдещите отношения между балканските държави. Важността на фактора Регионално сдружение въз основа на общи потребности и интереси е високо оценена от респонденти от Турция и България, докато други респонденти също го виждат като един от важните фактори за общата бъдещина. Факторът Посещаване и по-добро познаване на други балкански държави е най-важен за респондентите от Румъния и Северна Македония, последвани от респонденти от Гърция, България, Сърбия и Турция.

Анализът на получените данни за зависима променлива №17 от гледна точка на членството в ЕС (вижте графиката вдясно) показва, че шест фактора на общата бъдещина, а именно

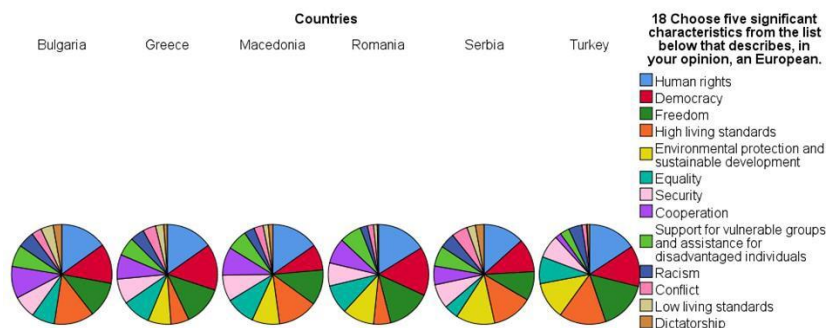
- (1) Икономическо сътрудничество и обмяна; (2) Увеличаване на осъзнаването за взаимно уважение и усещане за близост и единство; (3) Културно сътрудничество; (4) Межкултурно образование в училищата; (5) Демонстриране на искреност, емпатия и приятелство с другите балкански нации и

(6) Посещаване и по-добро познаване на други балкански държави, имат точно същата степен на важност за двете групи респонденти. Това предоставя отлична основа за развиване на съвместни дейности, насочени към увеличаване на межкултурната чувствителност на младите хора от участващите държави, качеството на межкултурната комуникация и т.н.

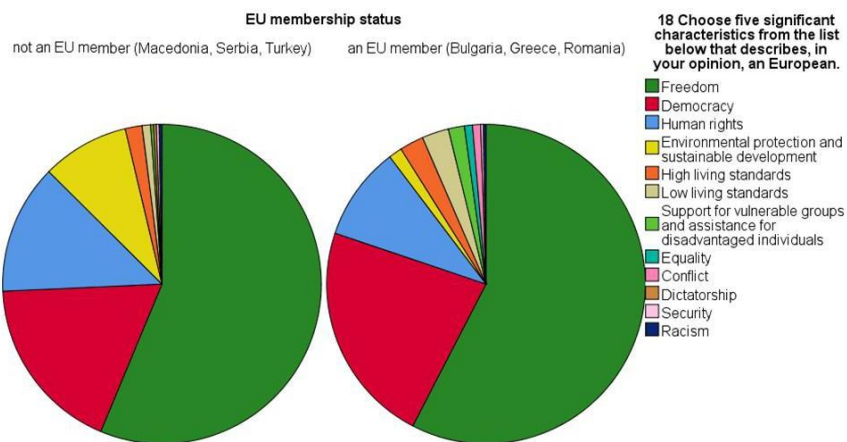
Анализът на получените данни за зависима променлива №. 18 от гледна точка на държавната принадлежност (вижте графиката по-долу) показва, че ориентацията към човешките права, демокрация, свобода, висок стандарт на живот и опазване на околната среда най-добре описва европеца според оценката на почти всички групи респонденти.

Съществуват определени различия между респондентите от Румъния (те поставят концепцията за равенство преди концепцията за стандарт на живот), Гърция (те поставят концепцията на равенство и сътрудничество преди концепцията за стандарт на живот и опазване на околната среда) и България (те поставят концепцията на сътрудничество преди концепцията за опазване на околната среда).

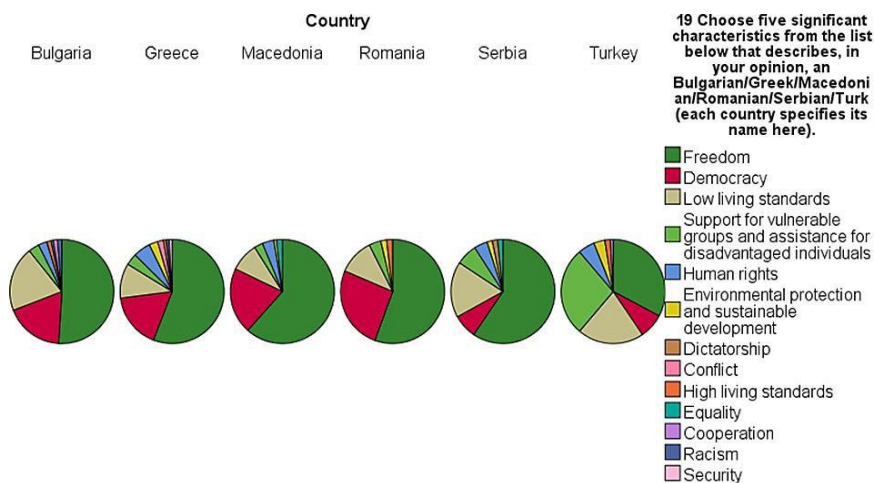

Анализът на получените данни за зависима променлива №. 18 от гледна точка на членството в ЕС (вижте графиката по-долу) показва, че четири от петте избрани характеристики (свобода, демокрация, човешки права и висок стандарт на живот) имат абсолютно еднаква степен на важност за описание на европея както за двете групи респонденти. Разликата съществува само

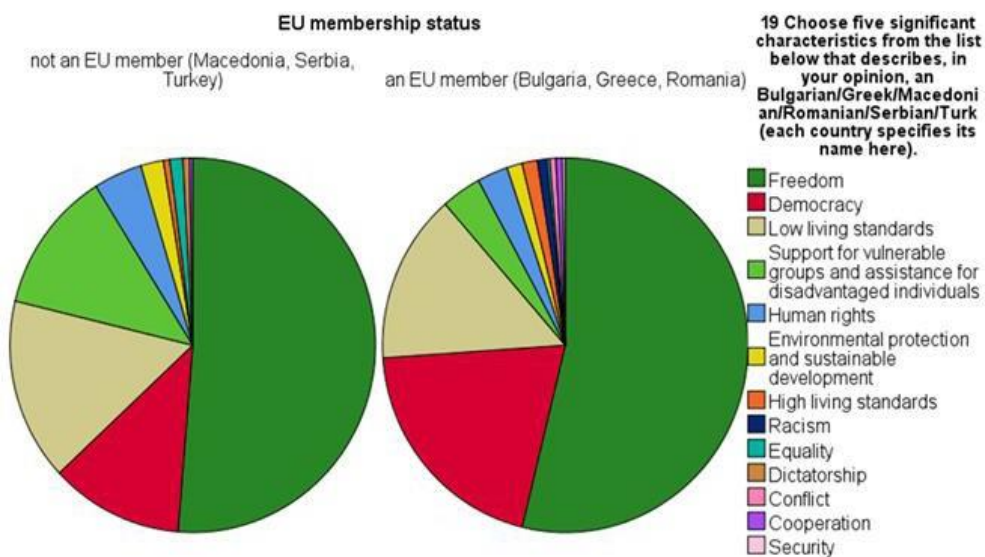
при избора на петата характеристика, където респондентите от страни, които не са членки на ЕС, избират висок стандарт на живот като петата характеристика, а респондентите от страни-членки на ЕС избират грижа за социално уязвимите.

Анализът на получените данни за зависима променлива №. 19 от гледна точка на държавната принадлежност (вижте графиката по-долу) показва, че идеалът на свободата представлява най-съществена национална характеристика, според оценката на всяка група респонденти. В това отношение, идеалът на свободата е най-силно подчертан като национална характеристика от респондентите от Сърбия и Северна Македония, Гърция и Румъния, последвани от България и Турция. Освен тази характеристика, демокрацията и ниският стандарт на живот също представляват избрани национални характеристики на всяка група респонденти. Има достатъчно много разлики между респондентите при избора на последните две национални характеристики. За респондентите от Турция това са грижа за уязвимите и човешките права; за респондентите от Сърбия - човешки права и опазване на околната среда; за респондентите от Румъния - човешки права и опазване на околната среда; за респондентите от Македония - грижа за уязвимите и човешки права; за респондентите от Гърция - грижи за уязвимите и човешки права; за респондентите от България - грижи за уязвимите и човешки права.

Анализът на получените данни за зависима променлива №. 19 от гледна точка на членството в ЕС показва, че респондентите от двете групи имат точно същия избор на национални характеристики: (1) свобода; (2) демокрация; (3) грижа за уязвимите; (4) нисък стандарт на живот; и (5) човешки права. Вариации съществуват в акцентирането на определени национални детерминанти, като се отбелязва, че идеалът на свободата е доминиращата характеристика в двете групи.

5. Изводи и препоръки

На базата на анализа на основните проблемни области, които водят до омраза и раздори между участващите държави, както и представянето на митологии, които възхваляват собствените и пренебрегват другите, следното може да бъде КОНСТАТИРАНО:

1. Училището е един от ключовите фактори в процеса на социализация на младежите според принципите на съществуващата ценностно-нормативна структура на всяка от участващите държави. В зависимост от структурата и динамиката на промените в това покритие, национална рамка, приносът на училището за възможността младежите да възприемат и изпитват съответните културни различия също се променя. Ясно е, че училището, което функционира в рамките на по-затворени или по-отворени социални системи, само се превръща в фактор на "затваряне" или "отваряне" на индивида към културните различия, които идват от средата. Анализът на учебните програми по история, които заемат едно от ключовите места в основната система на всяка от участващите държави, показва, че това, което имат общо, е, че има ясен акцент върху концепцията на нацията. Между тях има определени разлики относно тяхната позиция по континуума "етноцентричност-етнорелативност". В този смисъл, може да се твърди, че училището в Република Турция е най-близо до позицията, която може да бъде характеризирана като "доминантно етноцентрична". Във връзка с тази позиция, най-далечната ("най-етнорелативна") е училището в Република Румъния, което се характеризира с добра етнорелативна позиция по споменатия континуум. Училищата от другите участващи държави се намират в рамките на тази област. Най-близката позиция до училището в Турция е училището в Гърция, последвано от училищата в Сърбия и Северна Македония, докато училището в България е най-близкото до училището в Румъния.
2. Анализът на данните, получени в рамките на проведените работилници с младежи, показва, че участниците в тези събития, във всички национални варианти, показаха, че имат ясно национално съзнание. Те го демонстрираха по няколко начина, в главните му линии чрез: включване на събитията, през които се изгражда пространствено-времевият континуум на националната история; взаимно свързване чрез идентифициране на същите "обещани места", същите герои на общността. С начина, по който визуализираха своя поглед към света, те проявиха чувство за принадлежност към своята нация, завидно познание на националната

история и култура, познаване на националните характеристики и ориентация към националния процвет. В същото време те ясно разграничават националната, балканската и европейската идентичност. По-подробен поглед към визуализирани представления на тези идентичности показва, че "националните очила" имат най-високия диоптър сред участниците в работилниците от Турция. Те също свързваха появата на кирилицата на Балканите с тяхната историческа позиция в тези региони. Малко по-малко, но все пак повече от другите, "национални очила" съществуват също и сред младежите от Гърция. "Европейските очила" при гледането на историята се използват нещо повече от участниците от Северна Македония и Сърбия, и значително повече от участниците от България и Румъния.

3. Анализът на есето за историята "като съвкупност от всичко, което можеше да се избегне" показва, че културните различия между младите хора представляват вид развойен ресурс. Когато става въпрос за ценностната позиция на неговия създател, всяко есе на тема **"Пренапиши историята"** поставя мир, истина, справедливост, отговорност, диалог, взаимно уважение, авторитет на знанието и аргументите и др. на преден план. Особената стойност на такава ценностна позиция е, че тя излъчва самостоятелна мотивация за справяне с предизвикателства във формата на съществуващи ксенофобски предразсъдъци и стереотипи за съседите. Показвайки такава позиция, младежите от Сърбия, Румъния и Гърция отидоха най-далеч, но до тях в непосредствена близост са младите хора от други участващи държави.
4. Анализът на резултатите от интервюта с учители по история и литература показва, че отговорите пораждаат нови критични въпроси, а не предполагат решения за подобряване на межкултурната чувствителност за преодоляване на ксенофобски стереотипи и предразсъдъци. Несъответствието във възприятието на учителите и младите хора по отношение на количеството четене, което младите хора правят, колко знаят за националната и световната история, и техния интерес към ученето за миналото, лежи в основата на проблема. Учителите считат, че интересът на младежта към историята и научното обучение е недостатъчен и те получават повече информация чрез интернет, социални мрежи и други медии. Въпреки това, младежта изразява интензивно любопитство да разбере реалните събития в историята, за да разбере по-добре настоящето си и бъдещата посока. Това чувство е много забележимо в Сърбия, но съществува до различна степен в другите участващи страни. Голямото изложение на младите хора пред социалните медии и значителната роля на семейството в развитието на межкултурната чувствителност не трябва да извиняват

училищата и учителите от отговорността им да позволят на младежта да се сблъска адекватно с културните различия.

5. Въпросникът "Аз и Европа" е приложен с 718 респондента от шест участващи страни: България (149), Сърбия (121), Турция (116), Северна Македония (113), Гърция (111) и Румъния (108). Изследваното население включва 427 жени (59.4%), 274 мъже (38.16%) и 15 индивиди (2.37%), които не са декларирали пола си. От общия брой респонденти, 384 или 53.48% са млади хора на възраст между 19 и 30 години (студенти), а 334 или 46.68% са по-млади индивиди на възраст между 14 и 18 години (студенти). Респондентите отговарят на 19 въпроса, базирани на развиващия модел на межкултурна чувствителност на Бенет в контекста на 19 зависими променливи.
6. Анализ на данните и интерпретация на резултатите са проведени в три аналитично-интерпретативни сегмента, в които въпросът е разгледан относно (1) афилицията на респондента с държава, (2) афилицията на респондента с ЕС и (3) афилицията на респондента със собствената му държава и ЕС. В хода на проучването са отбелязани някои несъответствия, но въпреки това те са преценени като не особено влияещи върху характера на изследването на получените резултати.
7. Резултатите от изследването, анализирани в глава II.1 по отношение на межкултурната чувствителност във връзка с принадлежността към страната, показват следното:
 - **Фаза на отказ:** Румъния извежда отлична позиция на континуума Етноцентризъм-Етнорелативизъм (EER); всички други групи респонденти показват занижена EER позиция. Отбелязва се значителна разлика между най-високо (Румъния) и най-ниско (Турция) позиционирани групи респонденти.
 - **Фаза на защита:** Респонденти от България, Румъния и Турция имат добра EER позиция, докато респонденти от Гърция, Сърбия и Северна Македония имат слаба EER позиция. Отбелязва се голяма разлика между най-добро позиционираните (Румъния) и най-лошо (Северна Македония) групи.
 - **Фаза на минимизация:** Респонденти от Румъния, Гърция и Северна Македония имат добра EER позиция, докато респонденти от Сърбия, Турция и България имат слаба EER позиция. Съществува заслужаваща внимание разлика между най-добре (Гърция) и най-лошо (Турция) позиционираните групи респонденти.
 - **Фаза на приемане:** Турция, Румъния, България и Гърция показват впечатляваща EER позиция, докато Северна Македония и Сърбия разкриват слаба EER позиция. Забележително

е, че съществува само малка разлика между най-високо (Румъния, Гърция) и най-ниско (Северна Македония) позиционираните групи.

- **Фаза на адаптация:** Респонденти от Румъния показват добра EER позиция, докато всички останали групи показват неясна EER позиция.
- **Фаза на интеграция:** Респонденти от Румъния показват добра EER позиция, респондентите от Турция показват слаба EER позиция, а Северна Македония, България, Сърбия и Гърция показват двусмислена EER позиция.

8. Резултатите от изследването, които бяха обработени в Глава Интеркултурна чувствителност по отношение на принадлежността към ЕС, показват, че групата отговарящи от страните-членки на ЕС, заемат добра позиция на континуума "Етноцентрична - Етнорелативна" във всички фази на развитието на интеркултурната чувствителност, тоест групата отговарящи от не-ЕС страните заема лоша позиция на този континуум.

9. Резултатите от изследването, които бяха обработени в Глава II.3. Интеркултурна чувствителност по отношение на принадлежността към страната и ЕС, показват:

- Има висока степен на съгласие между всички групи отговарящи (по отношение на принадлежност към страната) около основните фактори за установяване на добри междудържавни отношения в бъдеще;
- Съществува пълно съгласие между групата отговарящи от ЕС страните и групата отговарящи от не-ЕС страните, дори по отношение на оценката на важността на основните фактори за установяване на добри междудържавни отношения в бъдеще.
- Има висока степен на съгласие между всички групи отговарящи (по отношение на принадлежността към страната) относно това което най-добре описва един европеец (ориентация към правата на човека, демокрация, свобода, висок животен стандарт и опазване на околната среда);
- Съществува висока степен на съгласие между групата отговарящи от ЕС страните и групата отговарящи от не-ЕС страните относно 4 от 5 основни характеристики на един европеец (ориентация към правата на човека, демокрация, свобода, висок животен стандарт);
- Има висока степен на съгласие между всички групи отговарящи (по отношение на принадлежността към страната) относно 3 от 5 национални характеристики (свобода, демокрация, нисък животен стандарт);

- Съществува пълно съгласие между групата отговарящи от ЕС страните и групата отговарящи от не-ЕС страните относно всички 5 определящи национални характеристики (свобода, демокрация, грижа за уязвимите, нисък животен стандарт и права на човека).

Въз основа на резултатите от изследователската анализа и анализа на есетата, както и резултатите от изследването, проведено по въпросника "Аз и Европа", а също така и предишните резултати, с цел подобряване на интеркултурната чувствителност на младите хора от България, Турция, Румъния, Северна Македония, Гърция и Сърбия, се ПРЕПОРЪЧВА следното:

I. По отношение на учебните програми по история, образователните власти в участващите страни, както и всички съответни образователни фактори, трябва да имат предвид:

- Негативните образи на балканските съседи в учебниците по история могат да допринесат за напрежението и конфликтите в региона, тъй като те засилват стереотипите и подхранват националистичните чувства;
- Прекаленото акцентирание на етноцентричното съдържание в учебните програми по история и в общи линии създаването на небалансираност на континуума "етноцентрично-етнорелативно" лишава учащите от възможността да научат за други важни аспекти на историческите процеси, като културни и интелектуални постижения и т.н.
- Прекаленото акцентирание на националистичния и патриотичен поглед към историята може да доведе до появата на чувство за собствена надмощие спрямо други култури, както и до изключване на други етнически групи.
- Откъсването от историческата съвест на 21-и век може да доведе до повтаряне на историята в драматичен мащаб.

II. Резултатите от прилагането на координиран, многонационален, интерактивен и иновативен подход при изучаване на основните проблемни области, които водят до международна омраза и разделение, показват необходимостта от по-добра взаимна сътрудничество между образователните власти на Балканите и по-специално по-добра координация на всички етапи от разработването на учебните програми по история. Успешната междукултурна взаимодействие на младите хора и успешното междукултурно взаимодействие на представителите на образователните власти функционират по принципа на слети съдове. И

двете подразбират взаимностъ, процес на взаимно обогатяване и критичен преглед на собствените си ценности и норми.

III Изграждането на способността да се възприемат съществени културни различия и развитието на положителни чувства към културните различия между младежите от България, Сърбия, Турция, Румъния, Гърция и Северна Македония, трябва да се облекчи чрез пълна и последователна прилагане на принципите на межкултурност, като:

- Отвореност към другите;
- Активно уважение към разнообразието;
- Взаимно разбирателство;
- Активна толерантност;
- Ценене на другите култури;
- Осигуряване на равни възможности и
- Борба с дискриминацията.

IV. Подпомагането и развитието на способността на учащите се за взаимодействие и комуникация със света около тях, трябва да се гарантира чрез прилагане на следните образователни подходи:

- Изграждане на взаимно доверие и уважение;
- Преживяване на собствената идентичност като начална точка за подпомагане на интеркултурната чувствителност;
- Движение в рамките на различни светогледи;
- Поставяне на "другия" в центъра на разбиране;
- Преживяване на опита на постоянна промяна;
- Пълно включване на знанията, емоциите и поведението;
- Търсене на конструктивни елементи и възможности, които конфликтът открива за нас.

V. Модела на Бенет за развитие на интеркултурната чувствителност трябва да бъде ключова подкрепа при разглеждане на образователни намеси, които ни сензибилизират към идеята, че хората са развили по естествен начин различни начини на живот, обичаи и светогледи и че това разнообразие на човешкия живот ни обогатява. На тази основа, целта на межкултурното образование трябва да бъде насочена към популяризиране и развитие на:

- По-добро разбиране на културите в съвременното общество
- Увеличаване на способността за комуникация между хора от различни култури
- Много по-гъвкаво отношение към културните различия в обществото
- По-голяма готовност на хората да се ангажират активно в социална взаимодействие с хора от друг културен произход, както и признаване на основните характеристики на човешката природа като нещо общо.

VI. При интеркултурното образователно вмешателство, базирано на резултатите от това изследване, трябва да се гарантират промени, които се случват при преминаване през всяка стъпка от модела на Бенет, а именно:

(1) От отказ до защита: човек става осведомен за различията между културите.

(2) От защита към минимизиране: отрицателните съдби се потискат, а човекът е запознат със сходностите между културите.

(3) От минимизиране до приемане: субектът осъзнава важността на межкултурните различия.

(4) От приемане до адаптация: започва търсенето и изследването на друга култура

(5) От адаптация до интеграция: субектът развива емпатия към друга култура.

VII. Изборът, създаването и адаптацията на методи, които постигат мотивацията на потребителя да забелязва, разбира, цени и приема културните различия и проявява желание да постигне положителни резултати в межкултурните отношения, трябва да произтича от разчитането на съответните теоретични и методологически знания, примери за добра практика и резултатите от това изследване. Като се пресекат тези елементи от гледна точка на развитието на межкултурната чувствителност, е необходимо да се създаде образователно вмешателство, което съдържа следните елементи:

1. Отричане на различията

- Обща начална позиция - Участникът в образованието е убеден, че може да бъде успешен във всяка култура без никаква адаптация.

- Начални позиции на участниците: Румъния - развиващо се движение; Турция, Гърция, България, Сърбия и Северна Македония - развиващ потенциал;
- Цел на образователното вмешателство - Увеличаване на интереса към културните различия и осъзнаване на съществуването на културни различия.
- Как? Лекции по история. Запознаване с продуктите на материалната култура: музика, танци, обичаи, ястия, традиционни костюми, бижута и др. Книги и филми, изобразяващи други култури. Произведения от автори от различни култури. Предоставяне на участниците с информация, специфична за културата, която ще събуди любопитство към друга култура.

2. Защита на различията

- Обща начална позиция - Защо тези хора не говорят моя език? Тези хора би могли да научат нещо от нас!
- Начални позиции на участниците - България, Румъния и Турция – развиващо се движение; Сърбия, Северна Македония и Гърция – развиващ потенциал.
- Цел на образователното вмешателство - Преодоляване на поляризацията на "ние-те" при наблюдение на различията.
- Как? Забелязване на сходствата между културите и общите характеристики на културите; Забелязване на сходствата между индивиди от собствената култура и индивиди от други култури; Подчертаване на черти, които са положително означени във всички култури; Осъзнаване на различията между индивидите от собствената култура; Изграждане на групова сгласия; Кооперативно обучение.

3. Минимизиране на различията

- Обща начална позиция - Въпреки културата, хората се мотивират от едни и същи неща. Всички ние се раждаме, живеем и умираме.
- Начални позиции на участниците: Румъния, Гърция и Северна Македония – развиващо се движение; Сърбия, България и Турция – развиващ потенциал.

- Цел на образователното вмешателство – формиране на рамка за забелязване и разглеждане на културните различия (Разглеждане на собствените норми, стойности и основни предположения в по-широк контекст; Осъзнаване, че нормите и стойностите не са универсални, а варират от култура до култура)

- Как? Осъзнаване, че осведомеността за културните различия има практическо значение за межкултурната комуникация (например, запознаване с модели, които обясняват културните различия). Участниците трябва да развият културно самосъзнание и да изпитват различия. Подобряване на уменията за слушане, откритостта на ума и работата по способността точно да възприемат другите.

4. Приемане на различията

- Обща начална позиция – Колкото по-различни сме, толкова по-добре! Бихме били скучни, ако всички бяхме еднакви.

- Начални позиции на участниците: Турция, Румъния, България и Гърция – развиващо се движение; Сърбия и Северна Македония – развиващ потенциал.

- Цели на образователното вмешателство - увеличаване на сложността на категориите, използвани за анализ на различията; Развитие на способността за смяна на референтната рамка; Стимулиране на емпатията и децентрализацията (преместване от центъра).

- Как? Запознаващо учене; Ролеви игри; Симулации. Участниците трябва да придобият знания, специфични за културата. Участниците трябва да уважават стойностите и убежденията на другите и да поддържат толерантност към неопределеността.

- Предизвикателство: Разбиране на контекста и значението на определени културни практики в други страни, докато се запазват стандартите на собствената култура (Правата на жените).

5. Адаптация към различията

- Обща начална позиция – Започвам да се чувствам като член на тази култура!

- Начални позиции на участниците: Румъния - развиващо движение; България, Гърция, Турция, Сърбия и Северна Македония - развиващ потенциал.

- Цел на образователното вмешателство - Стъпване в "обувките на някой друг."
- Как? Разговори с партньори от други култури. Многонационални групови дискусии. Участниците трябва да могат да преживеят емпатия към други култури. Участниците трябва да усвоят уменията за поемане и решаване на проблеми. Участниците трябва да покажат гъвкавост в отношение към други култури.

6. Интеграция на различията

- Обща начална позиция – Навсякъде е ми е дома, ако знам достатъчно за това как работят нещата там. Най-приятно се чувствам, когато преодолявам различията между културите, които познавам.
- Начални позиции на участниците: Румъния - развиващо се движение; Турция, България, Гърция, Сърбия и Северна Македония - развиващ потенциал.
- Цел на образователното вмешателство – навигиране през различни културни рамки.
- Как? Запознаване с различни етически системи. Изграждане на етическа система, която ще насочва собствените избори и действия.
- Предизвикателство: Навигация през различни културни рамки на базата на добре основана етическа система.

VIII. Използване на огромния развойни потенциал за развитие на межкултурно образователно вмешателство, т.е. насърчаване на межкултурната чувствителност, който лежи в голяма степен на съгласие между младежите от България, Турция, Гърция, Румъния, Сърбия и Северна Македония по отношение на ключовите ценностни ориентации и национални характеристики.

